

K A N T A Ē T I K A

pēc viņa galveniem darbiem:

"Grundlegung zur ~~Met~~haphysik der Sitten"

u n

"Kritik der praktischen Vernunft".

Latvijas Univerzitatē filologijas
un filozofijas fakultātes, filo-
zofijas nodaļas studentes, Pau -
līnes H o f m a n i s dzim.

Eltermanis

matr. Nr. 1999.

k a n d i d ā t a r a k s t s .

K A N T A Ē T I K A .

I M A N U E L S K A N T S (1724. - 1804)

ir viens no cilvēces lielākiem gariem, kurš pārveidojis, labāki sakot licis jaunus, drošus un nesatricinamus pamatus jaunākā filozofijā. Viņa filozofijas auglīgums ir atstājis sekas uz visu turpmāko filozofiju līdz pat mūsu dienām. Neviens no pēc Kanta filozofiem nevar paiet tam garam neieņemot stāvokli par vaj pret to.

Kantā apvienojās visas lielam filozofam nepieciešamās īpašības, kā: domu asums un skaidrība, uztveres plašums un dziļums, izveduma noteiktība un apdomība, bet par visām lietām patiesīgums un viņa patiesības mīlestībai nekad netrūkst cīnītāju. I)

Tā pat kā katrs domātājs iepazīstās vispirms ar līdz tā laika iegūtām patiesībām un iepem noteiktu stāvokli, tā pat arī Kants ir pamatīgi

I) Liebman, K . u . d . Ep . 7 l . p .

Iepazinies ar visu tā laika filozofiju, kuras galvenie virzieni bij racionalisms un empirisms. Neatzīdams šo virzienu vienpusību tas ar savu kriticismu radīja drošus pamatus saviem pēctečiem.

"Empirisma un racionālisma pretešķības tas ir pācēlis augstākā vienībā. Bet viņa filozofija nav cēlusies no minēto virzienu maisījuma vai kompromisa, bet kaut kas vienoti jauns atrasts," I)

Var teikt kā priekš Kanta filozofijā valdīja dabas zinātnisks domāšanas veids, nāturālisms. Visa filozofija bij vērsta tik uz priekšmetu, tā bij vienpusīga un to var raksturot kā "lietu filozofiju" 2)

Kants ar savu galveno darbu "Kritik der reinen Vernunft" (izn. 1781g.) radīja kopernikanisku revolūciju teoretiskā filozofijā. Valdošās filozofijas vietā tas dod jaunu "es" filozofiju, kuru vēlāk tā pēcteči, kā Hegels un Fichte, izveido noslēgtā sistēmā.

I) Simmel, Kant 13 l. p.

2) Messer, Gesch. d. Philos. III Band, 7 l. p.

Kants rāda, ka nevis daba ir pēdējā patiesība, bet viss atkarājās tik no mūsu "es" lietu uztveres. Daba nav vis lieta par sevi, bet tik mūsu "es" priekšstatu likumība. Kants šeit padara "es" par centru, jeb sauli līdzīgi Kopernikam, ap kuru tad kā zvaigznes riņķo viss pārējais. I)

Kants šo rādīkālo pārmaiņu ir ienesis visā filozofijas sistēmā, ne tik vien teorētiskā, bet arī morāles filozofijā.

Kants savu mācību par ētiku ir izteicis savos divos galvenos darbos: "Grundlegung zur Metaphysik der Sitten" (izn. 1785g.) un "Kritik der praktischen Vernunft" (izn. 1788g.) Abi šie darbi ir rakstīti viņa kritiskā periodā, uz vecuma sliekšņa, kad viņa domas un uzskati bij pilnīgi izkristalizējušies. Tie ir ilgu un dziļu zinātnisku pārdomu rezultāts. Līdz tam laikam (līdz 1770g.) viņa domāšanu ir iespaidojušas trīs galvenās strāvas: Leibnīca - Volfā filozofijas racionālisms, no matemātiski dabas zinātniskās puses - Ņutons, un Jūma empirisms, ko Kants uztvēra kā skepti -

I) Messer, Gesch. d. Phil. 8 l.p.

I)
cismu.

Kanta ētika, kā jau minēju ir dziļu pārdomu rezultāts. Kants daudz un vienmēr ir nodarbojies ar savu tikumības mācības ieskatu noskaidrošanu un tās teoretisku pamatošanu. Saprāts un juteklība, šīs divas pretešķības ir spēlējušas vienmēr lielu lomu etikā.

Kants grib ētiku celt uz jauniem pamatiem pilnīgi pretēji tā laika valdošam eudaimonismam, t. i. uzskatam ka tikumība ir mācība, kas ved pie laimības.²⁾ Kants savu pirmo un galveno uzdevumu redz laimības mācības stingrā atšķiršanā no tikumības mācības un kur ir tik pat precīzi un rūpīgi jārikojās kā matematiķim savā nozarē.³⁾

Kants grib un ne tik vien grib, bet arī tiešām iztīra ētiku no jeb katra eudaimonistiska elementa, viņš padara to par tīru saprāta etiku. Ardīdams ar savu kritisko skatu heteronomās ētikas pamatus viņš cēla tās vietā jaunu a u t o n o m u etiku.

II) Messer, Gesch. d. Phil. III Band 9 1. p.

2) Messer, Kants Ethik 219 1. p.

3) Kant, Kr. d. pr. V. 112 1. p.

"KRITIK DER PRAKTISCHEN VERNUNFT" satura atre -
ferejums.

I. Die Analytik der reinen
praktischen Vernunft.

Kants minētās grāmatas pirmajā daļā vispirms
apskata, vai tīrais saprāts ir praktisks, t. i. pats
par sevi, neatkarīgi no visa empiriskā gribu
noteicošs.

Pirmajā nodaļā iet runa par divu jēdzienu stin-
gru šķirošanu, resp. maksimas un prak-
tiskā likuma.

Praktiskie pamatnolikumi ir tādi nolikumi, kuri
satur sevī vispārīgu gribas determināciju un kuriem
ir padotas vairak praktiskas regulas.

Nolikumi ir subjektīvi jeb maksimas, ja
noteikumi attiecās tik uz atsevišķa individa gri-
bu, turpretim viņi ir objektīvi jeb praktiski
likumi (praktische Gesetze) ja tie tiek
atzīti par derīgiem katras saprātīgas būtnes gri-
bai. I)

I) Kr. d. pr. V. 22 l. p.

Ja pieņem, kā tīrais saprāts var praktiski t. i. gribu noteicošu pamatu sevī ietvert, tadā gadījumā mums ir praktiski likumi, bet pretējā gadījumā visi praktiskie pamatnolikumi ir tikai maksimas. Praktiskās regulas ir vienmēr saprāta produkts, jo viņas vienmēr rīcību (Handlung), kā līdzekli darbībai (Wirkung), kā nolūku priekšā raksta. Šīs praktiskās regulas var būt kā subjektīvi pamatnolikumi resp. maksimas un kā objektīvi pamatnolikumi, resp. imperatīvi. Imperatīvi ir stingri jāšķiro no maksimām. Imperatīvi nosaka objektīvi darbības nepieciešamību, jābūtību, (Sollen), pretēji maksimām, kā subjektīviem pamatnolikumiem, imperatīvi ir objektīvi. Tas nozīmē, kā, ja saprāts ir pilnīgi gribu noteicošs, tad arī darbībai ir jāseko pēc tās regulas.^{I)}

Tā tad redzējam, kā maksimas un praktiskie likumi ir stingri šķirojami viens no otra: maksimas ir tikai pamatnolikumi, pēc kuriem es rīkoties gribu, bet imperatīvi ir kā likumi, pēc kuriem man ir jārīkojas.

I) Kr. d. pr. V. 22 l. p.

Tālāk runājot par imperatīviem, Kants šķiro tos kategoriskos un hipotētiskos. Regulas kuras nesatur sevī nepieciešamību, bet kuras ir tik kā priekšraksti, "es varu rīkoties tā un arī citādi"-būs hipotētiskie imperatīvi. Hipotētiskie imperatīvi var būt tikai praktiski priekšraksti, bet ne likumi. Tā pat maksimas ir tik subjektīvi pamatnolikumi, pēc kuriem es rīkoties gribu, bet ne imperatīvi. Vienīgi kategoriskais imperatīvs ir praktiskais likums, kurš satur sevī nepieciešamības un vispārības raksturu un ir a p r i o r s, un vienīgi viņā parādās t i r a i s saprāts praktisks.

Pargrf. 2. saka, ka visi praktiskie principi, kuri izvirza iekāres objektu (materiju), kā gribu noteicošu pamatu, ir visā visumā empiriski, un nevar dot praktiskus likumus. ¹⁾ ²⁾

Pargrf. 3 saka, ka visi matreali praktiskie principi kā tādi ir pakārtojami vispārīgam

I) Kr. d. pr. V. 22 1. p.

2) " - " - " - " 23 1. p.

I)

pašmīlas vaj laimības principam.

No tikko minētā redzams, kā Kants grib kategorisko imperatīvu pasargāt no jeb kura empiriska materiala piejaukuma, jo pēc viņa domām visi empiriskie jeb materialie principi bāzējās uz tīksmi vaj netīksmi un starp viņiem var būt tikai grādu starpība. Tālak Kantā neredz starpību starp augstākām un zemākām gribēšanas spējām (Begehrungs Vermögen) un izsakās ironiski par tiem, kuri domā te esam atraduši starpību. Ja gribas noteikšana bāzējās uz patikas vaj nepatikas jūtām, kas caur kādu cēloni tiek gaidītas, tad tas ir vienalga, caur kādu priekšstata veidu tā tiek aticēta. 2)

Konsekventam būt ir filozofa pienākums, saka Kants, 3) un tāds arī viņš ir.

Patmīlības vaj pašlaimības princips, ietverot prātu un saprātu, attiecība uz gribu, nesatur ne kādu citu noteicošu pamatu, kā tikai ir pielī-

1) Kr. d. pr. V. 24 l. p.

2) " - " - " - " 26 l. p.

3) " - " - " - " 28 l. p.

dzinams zemākās gribēšanas spējai, un tā tad vaj
nu nemaz nav zemākās gribēšanas spējas, jeb ka
tīram saprātam ir jābūt pašam par sevi praktis-
kam, t. i. izslēdzot jeb kādu jūtu piejaukumu,
patikas vaj nepatikas priekšstatīšanu, kā iekā-
rošanas spējas materiju, kas vienmēr ir tik prin-
cipu empirisks noteikums, bet tikai caur prak-
tiskās regulas t i r o f o r m u var gribu
noteikt. Vienīgi tikai saprāts, cik tālu tas pats
priekš sevis gribu nosaka ir patiesa augstākā
gribēšanas spēja. Saprāts tieši nosaka praktiskā
likumā gribu un nevis ^{patiecoties} kādas tīksmes vaj netīksmes
jūtas starpniecībai, un vienīgi tādēļ, ka tas kā
tīrais saprāts var būt praktisks, tam ir iespēja
būt par likumdeveju. ^{I)}

Ja kādai saprātīgai būtnei ir savas maksī-
mas jādōmā kā vispārīgus praktiskus likumus
tad viņa vienīgi tos var domāt kā tādus principus,
kuri nevis pēc materijas, bet vienīgi pēc f o r -
m a s satur sevī gribu noteicošu pamatu. ²⁾

I) Kr. d. pr. V. 28 1. p.

2) " - " - " - " 31 1. p.

Gribas priekšmets ir praktiska principa materi-
ja un var būt par viņas noteicošo pamatu vaj arī
ne. Ja tas ir gribai noteicošais pamats, tad gri-
bas regulas ir padotas empiriskiem noteikumiem,
un tādā gadījumā nav praktisks likums. Ja visu
materiju t. i. katru gribas priekšmetu (kā noteico-
šo pamatu) likumam atņem, tad no viņa paliek pāri
tikai vispārīgā likumdošanas forma. Tā tad saprā-
tīga būtne var savus subjektīvi praktiskos princi-
pus t. i. maksimas vaj nu nedomāt kā vispārīgus li-
kumus, vaj arī tai ir jāpieņem, ka vienīgi šo
maksimu tīro formu viņa var pate priekš sevis pa-
darīt par praktiskiem likumiem. I)

Kāda forma maksimā var derēt un kāda ne par
vispārīgu likumdotību, to spēs izšķirt katrs prāts.
Kā piemēru Kants pieved sekošo: Es esmu padarījis
par maksimu, ar katru iespējamu līdzekli, pavai-
rot savu mantu. Tagad manās rokās atrodās depozīts,
kurā īpašnieks ir miris, par to nekā zināmu neda-
rijis. Tagad gribu redzēt vaj šī maksima var derēt
arī kā vispārīgs praktisks likums. No šīs maksimas

- - - - -
I) Kr. d. pr. V. 32 1. p.

izrietēs likums, ka katrs drīkst noliegt depozītu, kura esamību nevar pierādīt, ka tas tam bijis uzticēts. Ir skaidrs, ka šāds princips, kā likums, pats sevi iznīcina, jo tādā gadījumā depozīts nebūtu vairs iespējams.^{I)}

Vienīgi maksimas likumdodošā forma var būt par gribas noteicošo pamatu.

Tā ka vienīgi likuma tīrā forma var tikt no saprāta priekšstatīta un līdz ar to tā nav visjutekļu priekšmets, tātad arī nepiederot parādībām (Erscheinungen), tad arī viņas priekšstats, kā gribu noteicošs pamats, ir atšķirams no dabas dotības (Begebenheiten) noteicošiem pamatiem pēc kauzalitātes likuma, jo šeit noteicošiem pamatiem ir pašiem jābūt parādībām. Ja nu neviens cits gribu noteicošais pamats, tai kā likums derēt nevar, kā vienīgi vispārējā l i k u m d o t ī b a s f o r m ā, tad tādā gadījumā tāda griba ir pilnīgi neatkarīga no parādību dabas likumiem, resp. no kauzalitātes likuma. Šādu neatkarību sauc par b r ī v ī b u stingrā, t.i. transcendentālā saprātā. Tad arī griba, kurai kā likums kalpo vie-

I) Kr. d. pr. V. 33 l. p.

nīgi maksimas likumdevēja forma ir brīva
griba.^{I)}

Pargrf., 7. Tīrā praktiskā
saprāta pamātnolikums.

Darbojies tā, kā tavas gribas maksimā vienmēr
var derēt par vispārīgas likumdošanas principu.

Šo svarīgo Kanta tēzi pievedīšu arī originālā:

"Handle so, dass die *Maxime* deines Willens jeder-
zeit zugleich als Princip einer allgemeinen Ge-
setzgebung gelten könne."²⁾

Tīrā ģeometrija ietver sevī postulātus, kā
praktiskus nolikumus, (praktische Sätze), kuri sevī
nesatur vairāk neko, kā vienīgi noteikumu (Voraus-
setzung), kā kaut ko darīt varētu, ja kas tiktu
pieprasīts. Tā tad praktiskas rēģulas ir padotas
gribas problemātiskam noteikūnam. Bet šeit regu-
la nosaka; "Man sollte schlechthin auf gewisse Weise
verfahren"³⁾.

Praktiskas rēģulas ir nepieciešami, kā kate-

I) Kr. d. pr. V. 341. p.

2) " - " - " - " 36 l. p.

3) " - " - " - " 36 l. p.

goriskus praktiskus nolikumus a p r i o r i priekšstatīt, caur ko griba tiek tieši, caur pašu praktisko regulu, kurš šeit ir kā likums, objektīvi noteikta. Jo tīrais pats par sevi praktiskais saprāts ir šeit tieši likumdevējs. Griba tiek kā neatkarīga no empīriskiem noteikumiem, līdz ar to kā tīra griba, vienīgi caur likuma formu noteikta domāta, un šis noteicošais pamats, kā visu maksimu augstākais noteikums uzskatīts. I)

Šā pamatnolikuma (min. Pargrf.7) apziņu var uzskatīt par saprāta faktu, tadēļ kā viņš no iepriekš izrietošiem dātiem, piem. no brīvības apziņas nevar tikt izprātots, bet gan tas mums pats par sevi uzpeld, kā sintetisks a priors nolikums, kurš nāv ne uz empīrisko ne uz tīru uzskatāmību pamatots. Tomēr lai šo likumu bez kādiem pārpratumiem, kā dotu uzskatītu, jāpiezīmē, ka tas nav nekāds empīrisks, bet ir vienīgais tīrā saprāta fakts, caur ko tīrais saprāts te kā

I) Kr. d. pr. V. 36 l. p.

pirmamats, likumdevējs parādās.¹⁾

S e c i n ā j u m s.

Tīrais saprāts ir pats par sevi praktisks un dod vispārēju likumu, kuru mēs saucam par t i k u m ī b a s l i k u m u .²⁾

Šo tikumības principu, tieši likumdotības vispārīguma pēc, kas to padara par griba formālo, augstāko noteicošo pamatu, neievērojot tās subjektīvo dažādību, saprāts padara par likumu visām saprātīgām būtnēm, cik tālu tām vispār ir griba t.i. spēja savu kauzalitāti caur regulu priekšstatīšanu noteikt, līdz ar to, cik tālu viņas pēc pamatlikumiem, resp. pēc praktiskiem principiem a p r i o r i ir darbības spējīgas. Tas neattiecās tik uz cilvēku vien, bet uz katru galīgu būtni (endliche Wesen), kurai ir saprāts un griba, un ietver sevī pat bezgalīgo būtni, kā augstāko inteligenci. Pirmā gadījumā šis likums pieņem imperatīva formu, jo nevar pieņemt, kā šīm saprātīgām būtnēm būtu tīra, svēta griba,

1) Kr. d. pr. V. 37 1. p.

2) 2 - W - " - " 37 1. p.

no kuras nevarētu izrietēt tikumības principam pretīm runājošas maksimas. Moraliskais likums šīm būtņēm ir imperatīvs, kurš kategoriski pavēl, jo viņš nes sevī nepieciešamību; un šādas gribas attiecība pret šo likumu ir ā t k a r ī b a, ko izsaka ar vārdu saistība, kas nozīmē zinamas darbības nepieciešamību, ko tādēļ sauc par p i e n ā - k u m u. Jo patalogiski aficēta patvaļa (Willkühr) satur sevī vēlēšanos, kas izriet no subjektīviem cēloņiem un tādēļ bieži ir pretēja tīram, objektīvam noteicošam pamatam un prasa, kā moralisku nepieciešamību praktiskā saprāta pretestību (Widerstand), kas var tikt nosaukta par iekšēju, bet intelektuālu uzspiestību (Zwang).^{I)}

Gribas s v ē t u m s (Heiligkeit) ir praktiska ideja, tai nepieciešami jākalpo kā pirmtēlam (Urbild), kuram bezgalībā tuvoties piederās visām galīgām saprātīgām būtņēm un kurām tīra stikumības likums, kas pats par svētu tiek saukts, vienmēr un pareizi priekšacīm jātur. Tikumība ir tas augstākais, kas var iespaidot (bewirken) galīgu praktisku saprātu.

I) Kr. d. pr. V. 39 1. p.

Pārgri. 8.

Gribas a u t o n o m i j a ir vienīgais morālistisko likumu un tiem saskanošu pienākumu princips. Katra patvaļas n e t e r o n o m i j a ne tik vien nesatur nekādu saistību, bet gan ir pieži gribas tikumībai pretēja. Morālistiskais likums neizsaka neko citu, kā vienīgi tīrā praktiskā saprāta a u t o n o m i j u, t.i. brīvību, kas arī ir visū maksimu formālais noteikums, zem kā tas vienīgi var būt saskaņā ar augstāko praktisko likumu. Jā nu gribēšanas materijs, kas nav nekas cits, kā kādas iekāres (Begierde) objekts, kas tiek saistīts ar likumu, praktiskā likumā ieiet kā tās iespējamības (Möglichkeit) noteikums, tad iznāks patvaļas n e t e r o n o m i j a, proti atkarīga no dabas likuma, un griba te vairs pate nedod likumu, bet vienīgi priekšrakstu, saprātīgai, patalogisku likumu, sekošanai (Beifolgung). Maksimas, kas sevī tādā gadījumā, nevar saturēt vispār likumdodošo formu, nepabeista ne tik vien kādu tās saistību, bet ir pašas tīra praktiska saprāta principam pretējas, ja darbībai, kura no tam

izriet, ir jābūt likumveidīgai. I)

Pie praktiskiem likumiem nedrīkst pieskaitīt praktiskus priekšrakstus, kuri ietver sevī materiālu un līdz ar to arī empirisku noteikumu. Jo tīrais gribas likums, kurš ir brīvs, nostāda to pavisam citā sfērā, kā empirisko, un nepieciešamībai, ko tas izsaka nav jābūt nekādai dabas nepieciešamībai, un var pastāvēt tikai likuma iespējamības formālos noteikumos.²⁾ Visa praktisko regulu materiāla bāzējās vienmēr uz subjektīviem noteikumiem un nesatur vispārīgumu (Allgemeinheit) visām saprātīgām būtnēm, bet riņķo visā visumā tikai ap pašlaimības principu (der eigenen Glückseligkeit). Tik skaidras un asas ir robežas starp pašmīlu un tik tikumību, kā ar parasto aci šo starpību vienmēr ieraudzīs. Laimības princips var gan dot maksimas, bet ne tādas, kuras derētu par gribas likumu, pat ja arī vispārēju laimību uzskatītu par objektu. Tā kā tā viņas atziņa bāzējās uz pieredzes datiem un katrs spriedums ir atkarīgs par to

1) Kr. d. pr. V. 40 1. p.

2) " - " - " - " 40 1. p.

no katra domām, kuras pie tam vēl ir mainīgas, tad tā var gan dot generalas (Generelle) regulas, bet nekad univerzālas (Universelle) regulas, t.i. gan tādas, kuras caurmērā pieži der, bet ne tādas, kurām vienmēr un katrā laikā derīgām jābūt, līdz ar to viņas neder par pamatu praktiskam likumam. Šis princips neraksta priekšā visām saprātīgām būtnēm tieši vienas un tās pašas praktiskās regulas, lai gan tās varētu apzīmēt ar vienu un to pašu kopīgu nosaukumu, resp. laimību. Bet morālais likums tieši tādēļ tiek kā objektīvi nepieciešams domāts, kad tam ir jābūt derīgām priekš katra, kuram vien ir saprāts un griba. Tikumiskais likums pavēl katram viņam precīzāko sekošanu un paklausīšanu. Zināt sekot tikumiskam likumam nemaz nav tik grūti un parastais saprāts bez kādas pasaules gudrības to iespēj. Tikumību pavēlēt zem vārda pienākums ir tīri saprātīgi, jo tās priekšrakstiem ne katrs labprātīgi seko, kad tie runā pretī tieksmēm. I)

Tā tad katra gribēšana satur sevī priekšmetu, bet lai atbildētu vaj gribēšana ir tikumīga vaj ne,

I) Kr. d. pr. V. 44 l. p.

taid nekrīt svarā vis tās priekšmets, bet vienīgi gribēšanas forma, t.i. formālais apstāklis, vaj gribu pavadošais subjektīvais pamatnolikums var derēt kā vispārīgs likums.

Mūsu praktiskā saprāta ideja ietver sevī vēl kaut ko, kas pavada tikumiskā likuma pārkāpumu, resp. viņas soda cienīgumu (Strafwürdigkeit). Katrs sods kā tāds ir jāuzskata vispirms kā taisnība (Gerechtigkeit) un tikai tas izsaka šā jēdziena būtību. Ja sods, kā fizisks ļaunums, ja arī tas nebūtu, kā dabīgas sekas ar moraliski ļauno saistīts, tad tam vajadzētu būt saistītam kā sekām pēc tikumības likumdotības principiem.^{I)}

Visi iespējamie gribu noteicošie pamati ir vaj nu subjektīvi un līdz ar to empiriski, vaj atkal objektīvi un racionāli, pie kam abi ir vaj nu iekšēji vaj ārēji.²⁾

I) Kr. d. pr. V. 46 1. p.

2) Kr. d. pr. V. 48 1. p.

Praktiskie materialie
noteicošie pamati.
tikumības principā.

Z u b j e k t ī v i e.

O b j e k t ī v i e.

Ārējie.

Iekšējie.

Iekšējie.

Ārējie.

Audzi- Pilsoniskās Fizisko Moralisko
nāšanas satversmes. jūtu. jūtu.
(pēc Mon-(pēc Man- (pēc (pēc
taignē). deville). Epiku- Hutche-
ra.) sona).

Pilnības. Dieva gribas.
(pēc Wolfa (pēc Cruzius un
un citiem teol.
stoikiem). moralistiem).

Tie , kuri atrodās lapas kreisā pusē ir visā visumā empīriski un neder tikumības vispārējam principam. Bet tie, kas atrodās labā pusē bāžējās uz saprātu. Pirmais, proti pilnības jēdziens, var tikt ņemts teorētiskā nozīmē, un tad tas nenozīmēs neko citu, kā savā ziņā katras lietas pilnīgumu (Vollständigkeit), jeb lietas kā lietas vispār (metafiziski), par ko šeit nevar būt runa. Pilnības jēdziens praktiskā nozīmē ir kādas lietas pielietojamība (Zulänglichkeit), vai derīgums (Tauglichkeit) dažādiem mērķiem. Šī pilnība, kā cilvēka kvalitāte (Beschaffenheit) proti iekšēja, nav nekas cits, kā apdāvinātība, talants (Talent) un kas to stiprina, vai papildina ir izveicība (Geschiklichkeit). Augstākā pilnība substancē t. i. Dievs, proti ārējā, ir ņemta praktiskā nolūkā ir šīs būtnes pieietamība (Zulänglichkeit), katram mērķim vispār. Ja nu mums mērķiem ir jābūt iepriekš dotiem, attiecībā uz kuriem vienīgi tad pilnības jēdziens var būt kā gribu noteicošs pamats, bet mērķis, kā objekts, līdz ar to gribas materiāla, uzskatīts kā tās noteicošais pamats ir katrā laikā empīriski un der vienīgi E p i k u r a laimī-

bas principam, bet nekad ne pienākuma un tikumības
mācības tīrā saprāta principam. No visa tā izriet,
kā pirmkārt visi šeit uzstādītie principi ir mate-
riāli un otrkārt, kā tie ietver sevī visus iespēja-
mos materialos principus. Tā tad slēdziens: tā kā
materialie principi ir pilnīgi dederīgi augstākam
tikumības principam, tad tīrā saprāta f o r m ā l i
p r a k t i s k a i s p r i n c i p s i r v i e -
n ī g a i s i e s p ē j a m a i s, kas kategori-
skam imperatīvam t. i. praktiskiem likumiem un vis-
pār tikumības principam, kā apspriešanās (Beurthei-
lung), tā arī pielietojumā (Anwendung) uz cilvēka
gribu, tās noteikšanā (Bestimmung) ir derīgs. ^{I)}

V o n d e r D e d u c t i o n d e r
G r u n d s ä t z e d e r r e i n e n
p r a k t i s c h e n V e r n u n f t.

Nodalījumā "par tīrā praktiskā saprāta de-
dedukcijas pamatlikumiem" vispirms tiek aizrā-
dīts uz teoretiskā un praktiskā saprāta analītiskas
izšķirību. "Teorētiskā saprātā" mēs redzam, kā sin-

I) Kr. d. pr. V. 51 1. p.

tetiskie pamatnolikumi no tīriem jēdzieniem, bez uzskatāmības, ir neiespējami, viņi var atrasties attiecībā tik uz iespējamās pieredzes priekšmetiem. Paceļoties pāri pieredzei spekulatīvais saprāts ne kādu atziņu neiegūtu.

Šeit, morāliskā likumā, sintētiskais pamatnolikums (Grundsatz) ir dots no tīriem jēdzieniem, kas ir no jutekliskās uzskatāmības un līdz ar to no pieredzes pilnīgi neatkarīgs.

Šī analītika rāda, kā tīrais saprāts ir praktisks, t. i. pats priekš sevis, neatkarīgi no visa empīriskā, var noteikt gribu, un proti caur faktu, kur tīrais saprāts pie mums patiesībā parādās praktisks, resp. caur autonomiju tikumības pamatnolikumā, caur ko tas patiesībā nosaka gribu.^{I)}

Tālāk, tā rāda arī vēl to, ka šis fakts ir cieši saistīts ar gribas brīvības apziņu, ja, pat t tai vienlīdzīgs, caur ko saprātīgas būtnes griba, kā piederoša jutekliskai pasaulei, atziņst sevi, kā nepieciešami padotu kauzalitātes likumībai, un no otras puses, kā būtņi pašu par sevi, apzinās sevi

- - - - -

I) Kr. d. pr. V. 5I 1. p.

kā piederošu pie noteiktas esotības inteligīblo lietu kārtības. Jo brīvība ir tā, ja mēs viņu sev pierakstam, kas pārnes mūs pie lietu inteligīblās kārtības.

Daba ir likumībai padota lietu eksistence. Saprātīgo būtņu juteklis kā daba ir viņu eksistence, padota empīriski noteiktiem likumiem un līdz ar to heteronomija priekš saprāta. Šo pašu būtņu pārjutekliskā daba ir viņu eksistence padota likumiem, kuri ir neatkarīgi no empīriskiem noteikumiem un līdz ar to pieder pie tīrā saprāta autonomijas. Likumi, pēc kuriem lietu esotība ir no atziņas atkarīga, ir praktiski, tad arī pārjutekliskā daba, cik tālu mēs vispār no tās jēdzienu varam izveidot, kā daba padota tīrā praktiska saprāta autonomijai.

Šis a u t o n o m i j a s l i k u m s i r m o -
r ā l i s k a i s l i k u m s, k u r š t ā t a d i r
pārjutekliskās dabas un tīrās prāta pasaules pamatlikums, kura pretstats atrodās jutekliskā pasaulē,
un kuram jāeksistē neārdot nemaz likumību,^{I)}

Tā tad starpība starp, dabas likumiem, kuriem ir

I) Kr. d. pr. V. 53 l. p.

padota griba un kur daba ir padota gribai, bāzējās

uz to, ka pirmā gadījumā, kā priekšstatu pirmcē-
lāņiem ir jābūt objektiem, kuri nosaka gribu, bet
otrā gadījumā turpretim, objektu cēlonis ir griba,
tā tās kauzalitāte savu noteicošo pamatu atrod
tīrā saprāta spējā, kura tādēļ var tikt saukta
par tīro praktisko saprātu. I)

Redzams ka, tīrā praktiskā saprāta likuma
apziņa ir nešķirojami saistīta ar brīvības apziņu.
Praktiskā saprāta augstākā pamatnolikuma expoziija
ir notikusi, t. i. pirmkārt redzējam, kā tas pastāv
pats priekš sevis pilnīgi a priori, neatkarīgi
no visiem empiriskiem principiem, un otrkārt to,
caur ko viņš atšķirās no visiem citiem pamatnoli-
kumiem. 2)

Tā pat arī redzējam, ka moraliskais likums
ir tīrā saprāta fakts, kuru mēs a priori apzina-
mies un kuram piemīt apodiktiska drošība. 3)

Morāliskais likums ir patiesībā kauzalitātes li-

I) Kr. d. pr. V. 54 l. p.

2) " - " - " - " 56 l. p.

3) " - " - " - " 57 l. p.

kums caur brīvību un tā tad pārjūtekliskas dabas iespējamības likums. I)

Runājot par brīvo gribu, domājam tad tās noteicošo pamatu tādu, kas neatrodās jutekliskā pasaulē, un par šīs gribas subjektu domājam būtnei, kā piederošu pie inteligiblās pasaules un tās gribas likumu tādu, kurš neietilptu jutekliskās pasaules dabas likumā.

Bet vaj tādā gadījumā mēs nepārkāpjam "tīrā saprāta kritikā" uzstādītās robežas? Te atbildi sniedz sekojošā nodaļa.

II. Von dem Befugnisse der

reinen Vernunft, im

praktischen Gebrauche.

Šai nodalījumā iet runa par kauzalitātes jēdzienu. Vispirms Kants apšauba Jūma skepticismu. Jūms savā kauzalitātes jēdziena kritikā nonāca pie skepticisma uzskatīdams pieredzes priekšmetus, kā lietas par sevi. ²⁾ Bet faktiski pieredzes priekšmeti nav vis lietas par sevi, bet vienīgi

I) Kr. d. pr. V. 58 l. p.

2) " - " - " - " 64 l. p.

I)
pielietojumā.

II.

D e r A n a l y t i k d e r p r a k t i -
s c h e n V e r n u n f t.

Zem praktiskā saprāta jēdziena saprotu kāda objekta priekšstatu, kā iespējamu darbību caur brīvību. Būt par praktiskās atziņas priekšmetu nozīmē gribas attieksmi uz darbību, caur ko tas vaj tā pretstats tiek realizēts (wirklich gemacht).²⁾

Praktiskā saprāta objekti ir labais un ļaunais. Labais un ļaunais nozīmē vienmēr zinamu attiecību uz gribu, cik tālu tā ir noteikta caur saprāta likumu, izvēlēt sev, kādu objektu. Labais un ļaunais attieksies vienmēr tik uz darbību, bet nevis uz personas sajūtu stāvokli. Ja kas ir labs vaj ļauns, jeb par tādu tiek turēts, tad vienīgi darbības veids, gribas maksima, līdz ar to darbojošā persona, kā³⁾ labs vaj ļauns cilvēks, bet nevis kāda lieta.

I) Kr. d. pr. V. 67 l. p.

2) " - " - " - " 69 l. p.

3) " - " - " - " 73 l. p.

Tikumiskais likums nosaka tieši gribu, un ar to saskaņošā darbība ir pate par sevi laba. Griba, kuras maksima vienmēr saskan ar šo likumu, ir laba un visa labā augstākais noteikums.¹⁾

Redzam, ka saprātīgas, vaj moraliskas gribēšanas priekšmets var būt tik labais, t.i. tikumiskā likuma pildīšana, bet negribēšanas priekšmets ir ļaunais, t.i. novirzīšanās no tikumības likuma.

Norādīdams uz metodes paradoksu Kants saka, kā labā un ļaunā jēdzienu nevar tikt priešs, bet vienīgi tik pēc un cāur morālisko likumu noteikti. Ja gribētu iesākt ar labā jēdzienu un no tā atvasināt gribas likumus, kā to daudzi dara, tad šis jēdziens būtu no kāda priekšmeta un to norādītu par gribas noteicošu pamatu.²⁾

Parastā vārda nozīmē gan šķiro patīkamo (Ange- nehme) no labā. Par labu mēdz uzskatīt to, kas der kā līdzeklis patikai un ļaunās ir tas, kas ir sāpju un nepatīkas cēlonis. Bet tādā gadījumā labais līdzinās derīgam, būs gan "prieks kaut kā labais", bet

1) Kr. d. pr. V. 75 l. p.

2) " - " - " - " 76 l. p.

nevis pats par sevi labais,, kā to prasa tikumiskā apziņa. Vienīgi tikumiskais likums nosaka un pa-¹⁾ dara iespējamu labā jēdzienu, bet nekad otrādi.

Kanta noraidīto metodi, kuru tas uzskata, kā visu māidu pamatu, attiecībā uz morāles augstāko principu, Messers nosauc par teleologisko, jo pēc tās visa etika top par labuma mācību.²⁾

Šī piezīme, kura attiecās uz augstāko morāliisko likumu pētījumu metodi, ir no svāra. Viņa izskaidro visus illozoju māldus, kuri attiecās uz augstāko morāles principu. Tie uzmeklē grieas priekšmetu, lai to padarītu par likuma materiļu un pamatu.³⁾

Šī metode protams ir empiriska, jo vienīgi caur pieredzi var konstatēt, ko mūsos tāda veida patikas jūtas pamodina, kas kā augstākais labums parādās, tā pat arī, kas ir noderīgs, lai viņa realizēšanu veicinātu. Tāpēc mēs atduramies uz tikumības likuma materiāliem principiem, jo kā augstā-

1) Kr. d. pr. V. 77 l. p.

2) Messer, Kants Ethik, 74 l. p.

3) Kr. d. pr. V. 78 l. p.

kais mērķis, tā pat līdzekļi tā sasniegšanai ir materiāli noteikti, t. i. viņiem ir konkrēts saturs. Tā kā patikas un nepatikas jūtas ir tās, kas kalpo kā augstākā labuma noteicējas, tad mēs pāri laimības mācībai netiekam un saprātīga gribēšana, kuras uzdevums ir gādāt par šā augstākā mērķa sasniegšanas līdzekļiem, saņem savu likumu no jūtām, un tāpēc mums ir heteronomija. Vienīgi formālais likums var a priori būt par praktiskā saprāta noteicošu pamatu.^{I)}

Tālāk Kants izskaidro paralelismu, kas pastāv starp, saprātīgo, tīro gribu, kā praktiskas apziņas vienību radošu principu un tīriem prāta jēdzieniem, kā teoretiskās apziņas vienības principu. Prāta kategorijas uzdevums ir, jutekliskās uzskatamības dažādību (Mannigfaltigkeit) pakārtot apziņai apriori, bet brīvības kategorijas uzdevums ir padot iekāres dažādību (das Mannigfaltige der Begehrungen) apziņas vienībai, morāliskā likumā pavēlosam praktiskam saprātam, vaj arī tīrai gribai

I) Kr. d. pr. V. 78 l. p.

I)
a priori.

Runājot par teorētisko un praktisko kategoriju analogiju ir jāmin arī viņu lielā izšķirība. Prātam ir nepieciešama empiriski dotu uzskatāmības dažādība, lai vispār tā kategorijas, kuras pasas par sevi ir tikai domāšanas formas, iegūtu objektīvu nozīmi un lai caur tām tiktu pie patiesas atziņas. Turpretim praktiskie jēdzieni a priori, attiecībā uz brīvības augstāko principu un "kuras iziet uz brīvu patvaļas noteikšanu", lai iegūtu nozīmi un top par atziņām (Erkenntnisse) neatkarīgi no uzskatāmības, jo viņi satur sevī tā patiesību, uz kuru sevi attiecina.²⁾ Teorētiskās kategorijas iegūst objektīvo realitāti tikai attiecībā uz doto uzskatāmību, bet praktiskām tā piemīt tieši.

Tālāk analītiska apskata, kā tikumiskais likums ir piemērojams vai attiecinams uz atsevišķām darbībām. Te spēlē lomu praktiskā sprieduma spēja, kuras uzdevums ir, to, kas izteikts regulās vispār-

I) Kr. d. pr. V. 79 l. p.

2) " - " - " - " 80 l.p.

rīgi - in abstrakto pielietot uz kādu darbību -
in concrēto. ^{I)} Problēms tā tad ir: kā tikumiskais
likums var tikt pielietots uz darbībām, kā doti -
oām jūtekliskā pasaulē?

Tikumiski labais ir kaut kas pārjūteklisks,
kam jūtekliskā pasaulē neko korespondējošu neatra-
dīsim un iekās grūti saprotami, kā brīvības likums
var tikt attiecināts uz darbībām, pilnīgi piedero-
šām pie dabas. Pie man jūtekliskā pasaulē iespē-
jamas darbības zubzumcijas, zem tīrā praktiskā
likuma, nav jānodarbojās ar darbības iespējamību,

kā kādu dotību jūtekliskā pasaulē. ⁻⁻⁻⁻⁻²⁾ Šo iespēja -
mību var pētīt teoretiskais saprāts. Šeit jautā -
jums grozās ap to, vaj kāda darbība ir tikumiski
iespējama, vaj viņas maksima der kā vispārīgas li-
kumdošanas princips. Metodiskais līdzeklis atrast
uz šo jautājumu atbildi, pastāv iekš tam, kad jautā:
ja kāds atļauj sevi krāpt, domājot caur to iemantot
dažas priekšrocības, jeb ja viņš atzīst tiesību
savu dzīvi saīsināt, kad to skujas nomāc, vaj arī

I) Kr. d. pr. V. 82 l. p.

2) " - " - " - " 83 l. p.

kāds cits nelaimi ar lielāko vienaldzību uzskata, un tu piederi pie tās pašas lietu kārtības, vaj tad tu tur būtu ar savu gribu saskaņā? Bet katrs zin, kā ja tas klusu ciešot krāpšanu atļauj, tad tamdēļ ne visi to dara, vaj arī ja kāds netiek mīlēts, tad taču ne katrs ir viņa ienaidnieks, tamdēļ nav šis viņa darbības maksimas salīdzinājums ar vispārējo dabas likumu viņa gribu noteicošs pamats. Ja darbības maksima nav tā būvēta, kā tā pēc dabas likuma formas neiztur pārbaudījumu, tad tā tikumiski ir neiespējama. Dabas likums der kā analogs brīvības likumam, kā "Typus", t.i. kā likuma uzskatam piemērs. Tas, ko mēs no jūtekliskās dabas pārnesam uz pārjūteklisko, ir proti tik l i k u m ī b a s f o r m a.

"V o n d e n T r i e b f e d e r n

d e r r e i n e n p r a k t i s c h e n

V e r n u n f t".

Kādas darbības tikumiskā vērtība pastāv iekš tam, kā morāliskais likums nosaka tieši gribu. Ja

gribas noteikšana notiek gan saskaņā ar morālisko likumu, bet caur jūtām, kāda veida arī tās nebūtu, tad darbība satur sevī gan l e g a l i t ā t i, bet ne moralitāti. Tikumiskā vērtība būs tik tad, ja darbība norit likuma pēc, kad vienīgi saprāta likums ir objektīvi noteicošais pamats.

Zem dzīņām, saka Kants, ^{Saprotu} kādas būtnes gribas subjektīvi noteicošu pamatu, kuras gan pēc savas dabas nav nepieciešamas objektīvam likumam. I)

Būtiskais gribas noteikšanā caur tikumisko likumu ir: ka tā - kā brīva griba, tikai caur likumu tiek noteikta. Tik tālu ir morāliskā likuma darbība kā dzīņa, tik negatīvi, un kā tāda šī dzīņa var tikt atzīta a priori. Jo visas tieksmes un jūtekliski uzbudinājumi pamatojās uz jūtām, un negatīva iedarbība uz jūtām ir pate jūtas. 2) Pateicoties tam, kā morāliskais likums, kā gribu noteicošs pamats, atraida katru jūteklisku tieksmju līdzdarbību, izdara vispirms negatīvu darbību (Wirkung), rada nepatiku, satricina mūs pašmīlu un mūsu uzpūtību, t.i.

I) Kr. d. pr. V. 87 1. p.

2) " - " - " - " 88 1. p.

mūsu personas cienību (Schätzung), kura nav tikumiski pamatota.

Cieņa priekš moraliskā likuma ir jūta, kura ir ievirzīta (gewirkt) caur intelektuālu pamatu, un šī ir vienīgā jūta, kuru mēs a priori atzīstam un kuras nepieciešamību mēs varam saskatīt. ^{I)} Morāliskais likums neizbēgami pazemina katru cilvēku, kad tas salīdzina savas dabas jūtekliskās tieksmes ar to. Tas, kura priekšstats, kā mūsu gribas noteicošs pamats, mūs mūsu pašapziņā pazemina, modina priekš sevis c i e ņ u (Achtung), un tādēļ ar to ir kādas pozitīvas jūtas pamats, kurai nav vis empīriskis cēlons, un tiek a priori atzīta (erkannt). Tā tad morāliskais likums ir arī subjektīvi cieņas pamats.

Vispār, subjektā nav nevienas jūtas iepriekš, kuras varētu attiekties uz amoralitāti. Tas arī nav iespējami, jo vāsas jūtas ir jūtekliskas un tikumiskās domas dziņai ir jābūt brīvai no jūtekliskiem noteikumiem. Jūtekliskā jūta, kas ir pamatā visām mūsu tieksmēm, ir tās sajūtu noteikums, kuru mēs

I) - Kr. - d. pr. V. - 90 1. p.

saucam par cieņu, bet tās pašas noteicošais cēlonis atrodās tīrā praktiskā saprātā, un tādēļ šā jūta pateicoties savam cēlonim, var tikt saukta, nevis par patalogiski, bet praktiski darbojošu (praktisch gewirkt). Tā tad, cieņa pret likumu, nav vis dziņa uz tikumību, bet gan pate tikumība, subjektīvi uzskatīta kā dziņa.¹⁾

Cieņa var attiekties vienīgi tik uz personu, bet nekad uz lietām. Pēdējās var mūsos modināt tik zinamas tieksmes, un ja tie ir dzīvnieki, tad pat mīlestību, vaj bailes: kā jūra, vulkāni, plēsīgi zvēri,²⁾ bet nekad nevarēs modināt mūsos cieņu.

Cieņa pret morālisko likumu ir vienīgā un līdz ar to neapšaubama morāliskā dziņa, tā kā šī jūta ne uz kādu objektu nav virzīta citādi, kā vienīgi no tā pamata.³⁾

No dziņas jēdziena izriet intreses jēdziens.
M o r ā l i s k ā i n t r e s e ir praktiskā
saprāta tīra bezjūtekliska intrese.

I) Kr. d. pr. V. 92 l. p.

2) " - " - " - " 93 l. p.

3) " - " - " - " 95 l. p.

Cieņu var apzīmēt arī, kā spēju, intresi sekot morāliskam likumam un vienīgi viņa ir tā, kas pelna vārdu "m o r ā l i s k ā s j ū t a s".¹⁾

Apziņa, kura gribā brīvi apdotās itikumiskam likumam, ir cieņa pret šo likumu. Likums, kurš šo cieņu pa-
gēr, ir morāliskais.²⁾

Darbību, kura pēc šī likuma, izslēdzot visus noteicošos pamatus, kuri nāk no tieksmēm, ir objektīvi praktiska, sauc par p i e n ā k u m u. Pianākuma jēdziens prasa pie darbības, objektīvi, saskaņā ar likumu, bet pie tās maksimas, subjektīvi, cieņu pret likumu, kā vienīgo gribas noteicošo veidu, caur to. Darbības morālitate pastāv iekš tam, kā tā notiek aiz pienākuma un cieņas pret šo likumu, bet nevis aiz mīlestības vai zimpātijas pret to, vajaga izdarīt darbību. Ir jau skaisti, aiz mīlestības vai labvēlības uz cilvēkiem, tiem ko labu darīt, bet tā vēl nav mūsu izturēšanās patiesā morāliskā maksima.

Morāliskais likums visspilnīgākās būtnes gri-

1) Kr. d. pr. V. 97 l. p.

2) " - " - " - " 98 l. p.

bai ir s v ē t u m a (Heiligkeit) likums, bet katras
saprātīgas gālīgas būtnes gribai - p i e n ā k u -
I) m a likums.

No vienas puses, mēs esam persona, piederōša
jūtekliskai pasaulei, bet padotimari saprāta ra -
dītā likumam, mūs pašu personībai, cik tālu tā
nepieder pie jūtekliskās, bet gan pie intelektuālās
pasaules. Tad arī cilvēkam, piederōšam abām pasau -
lēm, savu paša būtību, attiecībā uz augstāku uzde -
vumu, ne citādi, kā ar godbijību un tā likumu ar
augstāko cieņu vajaga uzskatīt.

Moraliskais likums ir svēts. Cilvēks ir pie -
tiekoši nesvēts, bet cilvēcībai savā personā ir
jābūt svētai. Visā radībā var visu, ko vien var
un ko vien grib un par ko ir vara, izlietot tikai
kā līdzekli, vienīgi tikai cilvēks un līdz ar to

katra saprātīga radība ir m ē r ķ i s p a t s

p ā r s e v i. Viņš ir moraliskā likuma subjekts,

kas ir svēts, pateicoties savai brīvības autono -
2) mijai.

I) Kr. d. pr. V. 99 l. p.

2) " - " - " - " 106 l. p.

K r i t i s c h e B e l e u c h t u n g

d e r A n a l y t i k d e r r e i -

n e n p r a k t i s c h e n

V e r n u n f t .

Nodaļā " Tīrā praktiskā saprāta analitikas kritisks apgaismojums", Kants rāda kā un kādēļ šeit pētīšanas un skaidrošanas ceļš ir pretejs, kā tīrā saprāta kritikā.

Tīrā teorētiskā saprāta analitika nodarbojās ar priekšmetu atziņu, un jāiesāk tai vispirms ar uzskatāmību, tā tad ar jūteklību, no turienes, tad vispirms pāriet pie jēdzieniem un pēdīgi noslēdz ar pamatnolikiem(Grundsätze). Turpretim, tā kā praktiskais saprāts nenodarbojās vis ar priekšmetiem, lai tos pazītu (erkennen), bet gan ar sava paša spējām, lai tos patiesus darītu (wirklich zu machen), t.i. ar gribu, kura ir kauzalitāte, cik tālu saprāts satur sevī tās noteicošu pamatu, jo tā nav uzskatāmības objekts, bet kā praktisks saprāts dotu tai vienu likumu. Tad arī šīs analitikas kritikai, cik tālu tai jābūt, kā praktiskam saprātam, ir jāiesāk no praktisko pamatnolikumu iespējamības a priori

apskatīšanas . No turienes tad tālāk jāpāriet pie praktiskā saprāta priekšmetu jēdzieniem un pēdīgi jāapskata tīrā praktiskā saprāta attiecība pret jūteklību un viņa nepieciešamu a priori atzīstamu iespaidu uz tam, t.i. jānoslēdz ar moraliskām jūtām.^{I)}

Tīrā teorētiskā saprāta analitika tika iedalīta transcendentālā aistētikā un transcendentālā logikā, bet praktiskā saprāta analītika gluži pretēji, tīrā praktiskā saprāta logikā un aistetikā. Pirmā logiku savukārt iedala jēdzienu un pamatnolikumu analitikā, bet šeit pamatnolikumu un jēdzienu. Aistetika tur sastāvēja no divām daļām, pateicoties jūtekliskās uzskatāmības divkārtējam veidam, bet šeit jūteklība netiek nemaz kā uzskatāmības spēja, bet vienīgi kā jūta apskatīta un no tā redzes viedoklā tīrais praktiskais saprāts nepielaiž tālāka iedalījuma.²⁾

Attiecībā uz analitikas saturu arī redzama liela starpība starp teorētisko un praktisko sa -

I) Kr. d. pr. v. 109 l. p.

2) - " - " - " - " 110 l. p.

prātu. No teorētiskā saprāta viedokļa varētu tīrā saprāta atziņas spējas a priori, ar piemēriem no zinātnes viegli un evidenti pierādīt. Matemātika un dabas zinātnes ir tās kuras pierādīja tīro saprāta atziņu a priori. Bet kā tīrais saprāts, bez jebkāda empiriski noteicosa pamata piemaisījuma, ir pats par sevi praktisks, tam jātiek pierādītam no vispārīgā praktiskā saprāta lietošanas (aus dem gemeinsten praktischen Vernunftgebrauche), pie kam augstāko praktisko pamatlikumu, kā tādu, kuru katrs dabisks cilvēks saprāts, kā pilnīgi a priori, neatkarīgi no jūtekliskiem dātiem atzīst, apliecina, kā savas gribas augstāko likumu. Šeit ir vispārējā pienākuma apziņa, kuras princips ir kategoriskais imperatīvs, ir tas fakts, no kura tiek iziets. I)

Tā kā tikumības mācība ir celta uz aprioru saprāta likumu, bet bieži ar to jauktā laimības mācība turpretim bāzējās uz empiriskiem principiem, tad, tīrā praktiskā saprāta analitikas svarīgākais uzdevums ir,

- - - - -

I) Kr. d. pr. V. III l. p.

tās, cik vien iespējams, precīzi un skaidri atdalīt. Bet šī laimības principa atšķirība no tikumības nav jau tūlīt abu pretim stādīšana un tīrais praktiskais saprāts negrib, kā tiek atmestas pretenzijas uz laimību vispār, bet gan, tiklīdz iet runa par pienākumu, tad uz viņu nevajaga griest vērību. Censšanās tikai pēc savas laimības, nekad tieši nevar būt par pienākumu un vēl mazāk par pienākuma principu. ^{I)} Tā kā visi gribu noteicošie pamati, izņemot vienīgo tīrā praktiskā saprāta likumu, ir visā visumā empiriski, un kā tādi piederoti pie laimības principa, tad tie visi ir stingri jānošķir, jāatdala no augstākā tikumiskā pamatnolikuma.

Moraliskais likums ir tik nešķirami saistīts ar brīvības jēdzienu, kā praktisko brīvību var definēt arī kā gribas neatkarību no visa cita, izņemot vienīgi moralisko likumu. ²⁾

Kauzalitātes jēdziens, kā d a b a s n e -
p i e c i e š a m ī b a , atšķirībā no tās, kā

I) Kr. d. pr. V. II3 l. p.

2) " - " - " - " II3 l. p.

brīvība, attiecās tik uz lietu eksistenci, cik tālu tā ir laikā nosakama, tā tad, kā parādības, viņu kauzalitātei pretstatā, kā lietas par sevi. Ja pieņem lietu eksistences noteikumus (Bestimmung) laikā, par noteikumiem lietām par sevi, tad kauzalo attiecību nepieciešamība ar brīvību nav ne kādā gadījumā savienojamas, bet tie ir viens otram ¹⁾ contradiktorski preti nostādīti.

Ceļš, lai glāptu brīvības jēdzienu ir tas, kā lietu esotība, cik tālu tā laikā nosakama, tā tad arī kauzalitāte pēc dabas nepieciešamības likuma, ir attiecināma vienīgi uz parādībām, turpretim brīvību pieskaita tām pašām būtņēm, kā lietām pašām ²⁾ par sevi.

Transcendentālā brīvība ir neatkarība no visa empiriskā un vispār no dabas. ³⁾

Visu dotību nepieciešamību laikā, pēc kauza-

1) Kr. d. pr. V. II4 l. p.

2) " - " - " - X" II5 l. p.

3) " - " - " - " II7 l. p.

litātes dabas likuma, var saukt par dabas mecha -
nismu, neuzskatot lietas, kuras šim mehanismam pa-
dotas, par patiesām materialām mašīnām. ^{I)}

Vienīgais brīvības jēdziens nosaka, kā mēs
nedrīkstam iziet ārpus sevis, lai nenoteikto un
inteligiblo atrastu pie noteiktā un jūtekliskā.
Tas ir mūsu pašu saprāts, kas sevi, caur augstāko
praktisko likumu, un būtne, kura sevī šo likumu
apzinās (mūsu pašu persona), atzīst kā piederošu
pie tīrās prāta pasaules. ²⁾

D i a l e k t i k d e r r e i n e n

p r a k t i s c h e n V e r n u n f t,

Analitika noveda pie rezultāta, kā vienīgi
tikumības likums, atstājot bez ievēribas laimību,
var būt par moraliskas gribas noteicošo pamatu.
Bet tā kā tas ir formālas dabas, tad tas abstrache-
jās, kā noteicošs pamats, no visas materijas, līdz ar
to arī no katra gribēšanas objekta. Tā tad augstā-
kais labums vienmēr var būt par tīrā praktiskā sa-
prāta, t.i. tīrās gribas priekšmetu. Pats par sevi

I) Kr. d. pr. V. II7 l. p.

2) " - " - " - " I28 l. p.

saprotams, kā, ja augstākā labuma jēdzienā ietilpst moraliskais likums, kā augstākais noteikums, tad augstākais labums ne tik objekts, bet arī viņa jēdziens, caur mūsu praktisko saprātu iespējamās ek-sistences priekšstats ir arī tīrās gribas notei-cošs pamats, jo tad patiesībā šai jēdzienā ietver-tais un līdz domātais moraliskais likums un nevis kāds cits priekšmets, pēc autonomijas principa, no-saka gribu.^{I)}

Analitika rādīja kā griba var būt tikai laba, tad izrādās, kā par labās gribas akta priekšmetu un mērķi ir pate l a b ā g r i b a, kura pie Kanta, skatoties pēc sakarības, tiek apzīmēta kā: tīrā, au-tonomā, brīvā vai svētā griba.

Kants šai pilnīgākā labumā, svētā gribā redz idealu, kuram mums būs tuvoties, bet kuru sasniegt mēs pilnīgi nekad nevarām. Cilvekam aizsniedzamā pakāpe ir tikumība (Tugend), t. i., cilvēka maksīmas stiprums savam pienākumam sekojot.

Augstākā (Höchste) jēdzienam piemīt divējāda nozīme. Augstākais var nozīmēt visaugstāk stāvošo (das Oberste - supremum), vai arī nobeigto (das

I) Kr! d. pr. V. I32 l. p.

Vollendete-consumatum). Kā tikumība, visa tā augstākais noteikums, kas vien mums var izlikties par vēlamu, tā tad arī cenšanās pēc laimības līdz ar to ir augstākais labums, tika pierādīts analītikā.^{I)} Bez tikumības morāliskā veidā laimība nebūtu tā labums, bet tikumā nav vēl viss un pilnīgākais labums (das Ganze und vollendete Gute), kā iekāres spējas priekšmets saprātīgām galīgām būtnēm, jo lai tas būtu, tad tiek pie tam vēl laimība prasīta un proti bezpartējiskā saprāta spriedumā. Jo laimību alkstošs un tās cienīgs, bet tomēr nepemt pie tās dalību, nevar tikt saskaņots ar saprātīgas būtnes pilnīgāko gribēšanu. Cik tālu tikumība un laimība kopā vienā personā ir augstākā labumā īpašumā (Besitz), pie kam laimība piemīt tieši proporcionēli tikumībai, tas iztaisa iespējamās pasaules augstāko labumu; tā tad tas nozīmē vispilnīgāko labumu, (das Ganze, das vollendete Gute), kurā vienmēr tikumība, kā noteikums ir augstākais labums, bet laimība ir tik kaut kas patīkams tam, kam tā piemīt, bet nevis pate par sevi laba.²⁾

I) Kr. d. pr. V. 132 l. p.

2) " - " - " - " 134 l. p.

Tikumības un laimības saistījums var tikt dažādi domāts. Diviem, nepieciešami saistītiem noteikumiem (Bestimmungen) vienā jēdzienā ir jābūt saistītiem, kā pamatam un sekām un proti tā, kā šī vienība var tikt uzskatīta kā analītiskā (logiskais saistījums), pēc identitātes likuma, vai kā sintētiskā (reālais saistījums), pēc kauzalitātes. I)

Ja šis saistījums tiek analitiski domāts, tad līdz ar tikumību ir tieši dota arī laimība, vai arī otrādi. Šo domu aizstāvēja divas vecās grieķu skolas, Tie laimību un tikumību neuzskatīja kā augstākā labuma divus dažādus elementus, bet meklēja šā principa vienību pēc identitātes regulas, bet abas šīs skolas atšķirās mēra no otras izvēlētiem sev dažādus pamatjēdzienus. Epikuriēši teica: savu uz laimību virzīto maksimu apzināties ir tikumība, bet stoīķi: apzināties savu tikumību ir laimība. Pirmiem gudrība (Klugheit) bij tik daudz, kā tikumība, bet otriem bij tikumība vienīgi patiesā gudrība (Weisheit).

I) Kr. d. pr. V. 134 l. p.

Tikumības jēdziens, pēc epikuru domām atrodās jau maksimā: "veicināt savu paša laimību", bet pie stoiķiem turpretim, laimības jūtas ietverās tikumības apziņā. Stoiķi apgalvo kā, t i k u m ī b a ir v i s a u g s t ā k a i s l ā b u m s un laimība ir tik tās ieguvuma apziņa, kā piedeross pie subjekta stāvokļa. Epikurs apgalvo, kā l a i m ī b a ir v i s a u g s t ā k a i s l a b u m s un t i k u m ī b a ir tik maksimas forma, lai to iegūtu. I)

Analitika skaidri rāda, kā tikumība un laimība ir augstākā labuma divi specifiski dažādi elementi. Tikumība celas no tīrās gribas, bet laimība no empiriskā, pirmais ir tīrais, otrs empirisks jēdziens. Laimības un tikumības attiecība nav visidentitāte un tā nevar tikt uzskatīta kā a n a l i t i s k a vienība. Šī saistība var tikt uzskatīta vienīgi kā s i n t e t i s k a. Tādēļ, ka šis saistījums tiek atzīts kā a priori, līdz ar to praktiski nepieciešams, tā tad nevis no pieredzes atvasināts, un augstākā labuma iespējamība nebāzē-

I) Kr. d. pr. V. 136 l. p.

jās ne uz kādiem empiriskiem principiem, tad arī
šā jēdziena dedukcija ir jābūt trans-
cendentā lai. Ir a priori (moraliski) ne-
pieciešami augstāko labumu caur
gribas brīvību rast (hervorzubringen)
un tādēļ arī tās iespējamības noteikumam vajaga bā-
zēties uz atziņas pamatiem a priori. I)

Die Antinomie der prak-
tischen Vernunft.

Augstākā, priekš mums praktiskā labumā tiek
tikumība un laimība domātas, kā nepieciešami sais-
tītas un šis saistījums var būt analītisks vai sin-
tetisks. Bet tā kā šī saistība nevar tikt dota ana-
litiski, kā to jau iepriekš redzējām, tad tai ir
jābūt sintētiskai un proti, kā cēloņa un darbības
saistījumam. Tā tad vajaga, vaj nu iekārei (Begierde)
pēc laimības būt par tikumības maksimas ierosino-
šo cēloni (Bewegursache), jeb tikumības maksimai ir
jābūt par laimības ierosinošo cēloni. Pirmais ir
pilnīgi neiespējami (kā to analitika rādīja), jo

II) Kr. d. pr. V. I36 l. p.

maksimas, kuras gribu noteicošu pamatu virza uz prasību pēc laimības, nav nemaz moraliskas un nevar pamatot tikumību. Ari otrs pieņēmums ir neiespējams, jo cēloņu un darbības praktiskais saistījums pasaulē, kā gribas noteikšanas panākums, virzās ne vis pēc gribas moraliskā noskaņojuma (Gesinnung), bet pēc dabas likumu zināšanas (Kenntnisse) un fiziskas spējas lietot tos saviem nolūkiem. Tā tad nav pasaulē sagaidams, pat pie precīzākās moraliskā likuma novērošanas, nekāds nepieciešams laimības un tikumības saistījums augstākā labumā. Tā kā augstākā labuma veicināšana (Beförderung), kas savā jēdzienā šo saistījumu ietver, ir mūs gribas a priori nepieciešams objekts un nedalāmi saistās ar moralisko likumu, tad arī pirmā neiespējamība norāda uz otrās nepareizību. Ja augstākais labums pēc praktiskām regulām ir neiespējams, tad arī moraliskais likums, kurš pavēl to veicināt, ir fantastisks un uzstādīts uz tukšiem, fiktīviem mērķiem, līdz ar to pats par sevi nepareizs.^{I)}

- - - - -

I) Kr. d. pr. V. I37 l. p.

K r i t i s c h e A u f h e b u n g d e r

A n t i n o m i e d e r p r a k t i -

s c h e n V e r n u n f t .

Tirā spekulatīvā saprāta antinomijā ir ~~sa-~~
stopama līdzīga pretējība (Widerstreit) starp dabas
nepieciešamību un brīvību, dotību kauzalitātē pa-
saulē. Tur tiek pieņemta brīvības neiespējamība
jūtekliskā pasaulē un tās iespējamība inteligiblāi
pasaulei. Praktiskā saprātā tiek augstākā labuma
neiespējamība priekš jūtekliskās pasaules un tā
iespējamība priekš pārjūtekliskās pasaules apstip-
rināta. Augstākais labums, kā iespējams, tiek pie-
ņemts tādā veidā, kā tas nēstāv pretrunā ar anali-
litiku^{I)}. Tā mums rādīja, kā tikumības un laimības
analitisks saistījums abos gadījumos ir neiespē-
jams. Tā pat arī pirmais gadījums s i n t e t i -
s k ā saistījumā ir neiespējams, proti, kā cēnsā-
nās (streben) pēc laimības iespaido tikumību. Kā
iespējams paliek gadījums, kad laimībai, kā sekas
piemīt tikumībai. Nedroši liekās tas attiecībā uz

I) Kr. d. pr. V. 138 l. p.

parādību pasauli, bet attiecībā uz prāta pasauli, tās ir "ne neiespējami", kā sirdsprāta tikumība (Gesinnung), kur ne tieši, tad netieši, kā cēlons ir atrodama nepieciešamā saistījumā ar laimību, kā darbību jūtekliskā pasaulē. No šā praktiskā saprāta antinomijas atrisinājuma seko: kā praktiskos pamatnolikumos ir domājams, kā iespējams dabisks un nepieciešams saistījums starp tikumības apziņu un tai proporcionēlu laimības gaidīšanu, turpretim pamatnolikums, kas satur cenšanos pēc laimības, nevar saturēt tikumību. Tā tad visaugstākais (Oberste) labums ir tikumība, laimība ir tik kā tās otris elements, kā pirmā nepieciešamas sekas. Vienīgi tādā pakārtotībā augstākais labums ir tīrā praktiskā saprāta objekts, kam jātiek priekšstatītam nepieciešami, kā iespējamam.

Die Unsterblichkeit der
Seele, als ein Postulat
der reinen praktischen
Vernunft.

Augstākā labuma realizēšana pasaulē ir, kā-

das caur moralisku likumu noteiktas gribas nepieciešams objekts. Šeit sirdsprāta pilnīga piemērošana moraliskam likumam ir augstākā labuma noteikums. Pilnīga gribas piemērošanās moraliskam likumam ir svētums, pilnība, uz kuru jūtekliskās pasaules saprātīgās būtnes ne kādā savās esotības laika sprīdī nav spējīgas. ^{I)} Tā kā tā tomēr tiek praktiski nepieciešami prasīta, tad to var aizsniegt tikai bezgalībā esošā progresā, un pēc tīrā praktiskā saprāta principiem ir nepieciešami pieņemt šādu praktisku attīstību, kā mūsu gribas realu objektu. Šis bezgalīgais progress ir iespējams vienīgi pieņemot kādas saprātīgas būtnes bezgalībā turpiņos eksistenci un personību (ko sauc par dvēseles nemirstību). ²⁾ Tā tad augstākais labums ir praktiski iespējams vienīgi zem dvēseles nemirstības pieņēmuma (Voraussetzung) un līdz ar to, tā, kā, nedalāmi saistīta ar moralisko likumu,

I) Kr. d. pr. V. 147 l. p.

2) " - " - " - " 147 l. p.

ir tīrā praktiskā saprāta postulāts.

Saprātīgai, bet galīgai (endliche) būtnei, progress
bez galībā ir iespējams vienīgi no zemākas
uz augstāku moraliskas pilnības pakāpi. ¹⁾

Das Dasein Gottes, als
ein Postulat der rei-
nen praktischen
Vernunft.

Kants nodaļa "Dieva esotība, kā tīrā praktiskā
saprāta postulāts" rāda, kādā ceļā no augstākā la-
puma jēdziena tiek atvasināts Dieva postulāts.

Laimība ir tas saprātīgas būtnes stāvoklis pa-
saulē, kam, visā viņa eksistencē viss no-
tiek pēc viņa vēlēšanās un
gribas un dibinās, tā tad uz saskaņu ar dabu
visos viņas mērķos. ²⁾ Moraliskais likums pavēl, kā
brīvības likums, caur noteicošiem pamatiem, kuriem
ir jābūt pilnīgi neatkarīgiem no dabas. Darbojotā

1) Kr. d. pr. V. I48 l. p.

2) " - " - " - " I49 l. p.

saprātīgā būtne pasaulē nav reizē pasaules un pašas dabas cēlons. Augstākais labums prasa, lai būtu nepieciešama sakarība starp tikumību un viņai proporcionēlu laimību. Bet ja nu ir jāpastāv zināmā harmonijai starp tikumību un laimību, tad ir jādomā kāds pasaules cēlons, kas šo sakarību radītu, kuram ir griba un spēja šo tikumības un laimības sakarību realizēt (herbeiführen). Tā kā augstākais labums ir iespējams vienīgi zem noteikuma, ka eksistē Dievs, tad arī moraliski ir nepieciešami pieņemt Dieva esotību.^{I)}

Tādā kārtā, moraliskais likums, pateicoties augstākā labuma jēdzienam, kā tīrā praktiskā saprāta objekts un gala mērķis, noved mūs pie reliģijas, t.i. pie visu pienākumu, kā dievišķu likumu, atziņas, nekā sankcijas, t.i. kādas svešas gribas patvalīgās, t.i. pašas par sevi gadījuma pavēles, bet gan, kā katras brīvas gribas būtiski

I) Kr. d. pr. V. 151 l. p.

l i k u m i paši priekš sevis, tie ir jāuzskata,

kā augstākas būtnes pavēles, baušļi(Gebote).^{I)}

Ari šeit viss tiek pamatots uz pienākumu, bez
kā bailes un cerība, kā dzenuļi, varētu tikt uzska-
tīti par pamatu, kuri topot par principiem iznīcina
darbības moralisko vērtību. Moraliskais likums pra-
sa, lai es augstāko iespējamo labumu pasaulē pada-
rītu sev par visas izturēšanās(Verhaltens) pēdējo
priekšmetu. Bet to es varu cerēt realizēt vienīgi
caur manas gribas saskaņu ar pasaules Radītāja
svēto un pilnīgo gribu un lai gan augstākā labuma
jēdzienā, kurā tiek priekšstatīta lielākā laimība
saistīta noteiktās proporcijās ar lielāko tikumisko
pilnību, ietverās arī m a n a p a š a l a i m ī -
b a, tomēr ne tā, bet gan moraliskais likums ir

gribu noteicošs pamats.²⁾

Tādēļ morale nav mācība, kā lai mēs sevi
laimīgus padarītu, bet gan, kā lai mēs taptu lai-
mības c i e n ī g i .³⁾

I) Kr. d. pr. V. 155 l. p.

2) " - " - " - " 156 II. p.

3) " - " - " - " 156 I. p.

Kā mērķu kārtībā, cilvēks (un līdz ar viņu katra
saprātīga būtne) ir m ē r ķ i s p a t s p a r
s e v i, t.i. nekad no kaut kā nevar tikt lietots
tikai, kā līdzeklis vien, un kā c i l v ē c ī b a i
(Menschheit) mūsu personā ir jābūt mums pašiem
s v ē t a i, seko jau pats no sevis, tādēļ, kā tas
ir m o r a l i s k ā l i k u m a s u b j e k t s
un līdz ar tō arī tas, kas pats par sevi ir svēts,
un tā dēļ, un ar kuru saskaņā tik vispār, kaut kas
par svētu var tikt saukts. I)

Šādā kārtā redzam, kā Kantam augstākais la-
buma jēdziens ir tas pamats, uz kuru viņš cel dvē-
seles nemirstības un Dieva esotības postulātus, caur
ko tad viņa etika pāriet reliģijas robežās.

U b e r d i e P o s t u l a t e d e r
r e i n e n p r a k t i s c h e n
V e r n u n f t ü b e r h a u p t .

Tie visi izriet no moralitātes pamatnolikuma,
kurš nav nekāds postulāts, bet gam likums, caur kuru
saprāts nosaka tieši gribu, un šī griba, tieši caur

I) Kr. d. pr. V. I58 l. p.

to, kad tā tā ir noteikta, kā t ī r a grīga, pra-
sa šos nepieciešamos savu priekšrakstu sekošanas
(Befolgung) noteikumus. Šie postulāti nav vis teo-
(Befolgung)
retiski dogmati, bet gan n o t e i k u m i (Voraus-
setzungen) nepieciešami praktiskā virzienā (Rücksicht)
un nepaplašina vis spekulatīvo atziņu, bet gan dod
spekulatīvā saprāta idejām v i s p ā r ī b ā
(im Allgemeinen) objektīvu realitāti.

Šie postulāti ir d v ē s e l e s n e m i r e
s t ī b a , p o z i t ī v i u z s k a t ī t a
b r ī v ī b a (kā būtnes kauzalitāte, cik tālu tā
pieder pie inteligiblās pasaules), un D i e v a
e s o t ī b a. Pirmā, resp. dvēseles nemirstība
izriet no moraliskā likuma piepildīšanas praktiski
nepieciešamā noteikuma, otrs, no nepieciešama
jūtekliskās pasaules neatkarības pieņemuma un
gribas noteikšanas spējas, pēc inteligiblās pasau-
les likuma, t. i. brīvības, trešais - no, pie šādas
inteligiblās pasaules noteikuma nepieciešamības,
lai būtu augstākais labums, caur patstāvīga augstā-

I) Kr. d: pr. V. 158 l. p.

kā labuma pieņēmumu, t.i. Dieva esotību. Caur tiem mēs nepazīstam tuvāk ne dvēseli, ne inteligiblo pasauli, nedz augstāko būtņi, kas tie paši par sevi kā tādi ir, bet gan mums ir to jēdzienissavienoti augstākā labuma praktiskā jēdzienā, kā mūsu gribas objektā.¹⁾

Tīrā saprāta vajadzība (Bedürfniss) savā spekulatīvā pielietojumā ved pie hipotēzēm, bet tīrā praktiskā saprāta - pie postulātiem, jo pirmā gadījumā no atvasinātā varu kāpt pamatu rindā tik augsti, cik vien gribu, un prasīt pēc kāda pirmamata nav vajadzīgs, lai šim atvasinātam (piem. lietu kauzālais saistījums un pārmaiņas pasaulē), dotu objektīvu realitāti, bet lai pētošu saprātu, attiecībā uz to pašu pilnīgi apmierinātu, lai iegūtu teoretiskas zināšanas, lai to izskaidrotu.²⁾

Turpretim, tīrā praktiskā saprāta prasība (Bedürfniss) pamatojās uz pienākumu, kaut ko (augstāko labumu) padarīt par manas gribas

- - - - -

1) Kr. d. pr. V. 160 l. p.

2) " - " - " - " 170 l. p.

priekšmetu, lai ar visiem spēkiem pāe tā censtos
pie kam man ir jāpieņem viņa iespējamība, līdz ar
ar to arī noteikums priekš tam, proti: Dievs, brīv-
vība un nemirstība, jo tos es ar spekulatīvo saprā-
tu nevaru pierādīt nedz apgāst. ^{I)} Pie postulātiem
nav vis darīšana ar vairāk vaj mazāk drošu jausmu
(Vermutung), bet gan ar patiesību (Gewissheit).
Šī patiesība nav vis prāta ieskats, bet gan saprā-
ta ticība. Taisnīgais var gan teikt: "es gribu",
lai ir Dievs, lai ir mana esotība šai pasaulē
un arī ārpus dabas saistījuma, lai ir vēl esotība
tīrā prāta pasaulē. Pēdīgi arī lai mans ilgums
būtu bezgalīgs, es pastāvu uz to un neļaušu sev šo
ticību atņemt. ²⁾

Šī intrese, šī vajadzība (Bedürfniss), kas
noved mūs pie postulātu pieņemuma, bāzējās ne uz
gadījuma tieksmēm. Tas mums nedotu tiesību tieksmju
priekšmetu, vaj arī līdzekli tā sasniegšanai, pie-
ņemt, kā patiesu, bet tā gan ir tīrā praktiskā
s a p r ā t a prasība, kas izriet no o b j e k t ī

I)-Kr.-d. pr. V.-170-1. p.

2) " - " - " - " 172 1. p.

vaa gribas noteicoša pamata, proti: no moraliskā likuma. Ir pienākums, augstāko labumu realizēt, tādēļ tam ir jābūt iespējamam, līdz ar to, prāeks katras saprātīgas būtnes top neapstrīdams, izvirzīt to, kas piettā objektīvās iespējamības ir nepieciešams. Pieņemums ir tikpat nepieciešams, kā pats moraliskais likums, attiecībā uz kuru tas vienīgi ir derīgs. I)

No minēto postulātu uztvēruma ir redzams arī Kanta uzskats par reliģijas un morales attiecībām. Isumā var teikt, kā: r e l i g i j a d i b i n ā s u z m o r a l i, bet n e v i s m o r ā l e u z r e l i g i j u.

Vēl īsumā apskatīšu trešo postulātu, proti: b r ī v ī b u k ā p o s t u l ā t u. Ari brīvības postulāts tiek atvasināts no augstākā labuma jēdziena, tāpat, ā nemirstības un Dieva postulati. Par brīvību, tāpat, kā par pārējām divām idejām, varam teikt, kā tā nav teoretiski pierādama, bet gan ir pieņemums (Voraussetzung) "nepieciešami praktiskā vērienā", un tās zinātniskā atziņa ir neiespē-

I) Kr. d. pr. V. 174 l. p.

jama, jo tā ir tīrā saprāta jēdziens, kuram nav nekādas korespondejošas uzskatamības.

Pie brīvības, tā pat kā pie Dieva un nemirstības postulātiem iet runa par esotību, proti: kā manai esotībai šai pasaulē ir jābūt par esotību arī kādā tīrā prāta pasaulē.

Tā kā tikumība ir augstākā labuma pirmā sastāvdaļa un bez brīvības nav iespējama, tad arī Kants var Dievu, brīvību un nemirstību bez izšķirības pievest kā augstākā labuma noteikumus. Bet netrūkst arī atšķirību. I)

Brīvība ir vispirms tā ideja, kura abām pārējām piešķir objektīvu realitāti, jo brīvības jēdziena realitāte tiek tieši caur praktiskā saprāta apodiktisku likumu pierādīta, kamēr abas pārējās tiek pierādītas pamatojoties uz moraliski noteiktas gribas a priori dotu objektu, proti: augstāko labumu.

Tālāk moraliskais likums pierāda, attiecībā uz brīvību, ne tikai brīvības iespējamību, bet arī

I) Messer, Kants Ethik, 93 l. p.

tās īstenību (Wirklichkeit) pie būtņēm, kuras šo likumu atzīst sev saistošu. Par pārēj~~iem~~ turpretim var teikt, kā to iespējamība tiek pierādīta caur to, ka brīvība patiesi eksistē.

Brīvība ir vienīgā starp saprāta idejām, kuras priekšmets ir fakts (Tatsache), kamēr pats augstākais labums, kā arī noteikumi, pateicoties kuriem to kā vienīgi iespējamu domājam (Dieva esotība un dvēseles nemirstība) ir ticības lieta "res fidei".^{I)}

Pēc Kanta postulātu definējuma, šo jēdzienu atšķirošā pazīme ir tā, kā šeit ir darīšana ar drošu pārlicību un kā teorētiski tos nevar pierādīt.

Pēdīgi gribu pievest mūsu cienījamā prof, Zālītes domas par Kanta brīvības problēmu. Savā grāmatā par Kanta brīvības mācību prof. Zālīte izsakās: "Kanta brīvības mācības stiprums ir tapis par maldīgu šķietamību". Līdz ar lietām par sevi atkrīt inteligiblais raksturs, jo abi tie nešķirojami saistīti savā starpā un viens izšķir otra likteni. Nav skaidri izprotams, ko Kants ar inteligiblo

raksturu ir domājis sasniegt. Ja tādā ceļā ir domājis nostiprināt moralisko atbildību, tad te būtu vajadzīga klāt vēl stipra ticība.^{I)}

Cilvēks un inteligiblais raksturs ir būtiski divas dažādas lietas, kurām absolūti nekas nav kopējs. Cilvēks, kā uztverams priekšmets, apgādāts ar prātu un saprātu un - inteligiblais raksturs, kā kaut kas nepazīstams. Cilvēks vispirms gan varētu tikt saukts par atbildīgu par visu, kas ir pasaulē, kā par inteligibla rakstura notikumiem. Kā gan tas var tikt uzskatīts par atbildīgu darbībām, kuras notiek pilnīgi bez tā zināšanas, gribas un līdzdalības.²⁾

Pēdīgi prof. Zālīte apskatīdams ļoti dziļi un saprotami Kanta brīvības mācību, par to izsakās: "Kanta brīvības mācību pēc visa apskatītā nevaru akceptēt. Tā nedod to, ko tai vajadzētu dot. Tā neizskaidro mums tikumiskās apziņas faktu, nedz arī logiski neapšaubami stingri ir pamatota. Arī lielais Kants šai grūtajā gribas brīvības problēmā

I) Dr.philos.Salīts.D.u.K.dK.L.v.d.W. 187 l. p.

2) " - " - " - " - " - " - " - " - " - " 188 l. p.

nav spējis atrisināt šo gordijas mezglu, ko jau daudzi lieli un cienijami zinātnieki ir mēģinājuši. I)

K r i t i k d e r p r a k t i s c h e n

V e r n u n f t

II.daļa.

M e t h o d e n l e h r e d e r r e i -

n e n p r a k t i s c h e n

V e r n u n f t.

Zem tīrā praktiskā saprāta metodes mācības ir jāsaprot tas veids, kā tīrā praktiskā saprāta likumiem rast (verschaffen) i e e j u (Eingang) cilvēka dvēselē (Gemüht), rast iespaidu uz viņa maksimām, t.i. o b j e k t ī v i praktisko sa- prātu padarīt arī par z u u b j e i k t ī v i praktisku. 2)

Kants savu "praktisko saprāta kritiku" nobeidz ar vārdiem: "divas lietas rada manā dvēselē izbrīnu un godbijību: z v a i g ž ņ o t ā s d e b e - s i s p ā r m a n i un m o r a l i s k a i s

I) Dr. philos. Salits. D. u. Kr. d. K. L. v. d. W. 193 l. p.

2) Kr. d. pr. V. 180 l. p.

l i k u m s m a n ī. ¹⁾

Pirmais iesākās no tās vietas, kuru es ie-
ņemu ārējā, jūtekliskā pasaulē un izplēsās bezga-
līgi nepāredzamās pasaules zistēmās. Otris sākās
no mana neredzamā es, no manas personības, un nos-
stāda mani pasaulē, kurai ir patiesa, tik prātam
nojaušama bezgalība, ar kuru vispārīgi un nepiecie-
šami atzīstu sevi saistītu. ²⁾

Bez jau apskatītās grāmatas Kants savu mā-
cību par etiku ir izteicis vēl kādā mazākā sējumā,
proti: "G r u n d l e g u n g z u r - M e t a -
p h y s i k d e r S i t t e n". Šai grāmatā mēs
atrodam Kanta etikas būtību, pamatu tik zistemā-
tiski, skaidri un īsi izteiktu, kā nekur citur.
Tagad apskatīšun minētās grāmatas saturu.

1) Kr. d. pr. V. 193 l. p.

2) " - " - " - " I94 l. p.

GRUNDLEGUNG ZUR METAPHYSIK
DER SITTEN

satura atreferējums.

Visa saprāta atziņa ir, vaj nu materiala un apskata kaut kādu objektu, vaj formala un nodarbojās vienīgi ar prāta formu un vispār ar domašanas vispārīgām regulām. Formalo filozofiju sauc par l o g i k u, bet materialā, kura operē ar noteiktiem priekšmetiem un likumiem, kuriem tā padota, iedalās: fizikā vaj d a b a s m ā c ī b ā un otrkārt e t i k ā, saukta arī par tikumības mācību. Pirmā nosaka likumus, pēc kuriem viss notiek, turpretim otra - likumus, pēc kuriem visam ir jānotiek.^{I)}

Visu filozofiju, cik tālu tā atbalstās uz pieredzes pamatiem, var saukt par e m p i r i s k u, bet cik tālu tā savu mācību rada no tīriem a p r i o r i principiēm, sauc par t ī r o filozofiju. Pēdējo, ja tā ir tik formala, sauc par l o g i k u,

I) Gr z. M. d. s. 13 l. p.

bet ja tā ir ierobežota uz noteiktiem prāta priekš-
metiem, tad to sauc par metafiziku.^{I)}

Ari metafizikai, līdzīgi, kā filozofijai,
kuras tīro daļu tā reprezentē, var būt par priekšme-
tu daba un tikumi (Sitten), un tā tad var būt:

dabas metafizika, vaj tikumu
metafizika. Etikas praktisko daļu var
saukt par praktisko antropolo-
giju, bet racionali - par morali.²⁾

Te nu var pacelties jautājums, vaj vispār
tikumu metafizika, jeb labāki sakot tīrā moral-
filozofija ir iespējama. Tas atkarājās no tam,
vaj moraliskie likumi līdz ar viņu principiem
bāzējās uz tīrā saprāta a priori jēdzieniem vaj
uz pieredzi. Un kā tas ir iespējams, to jau Kants
rādīja.

Katram vajaga zināt (eingestehen), kā likumam,
ja tam jābūt kā moraliskam, ir jānes sevī līdz
abzoluta nepieciešamība un

I) Gr. z. M. d. S. 14 l. p.

2) " - " - " - " - 14-1. p.

līdz ar to saistības pamats (Verbindlichkeit) ir meklējams nevis cilvēka dabā un nevis pasaules priekšmetos, bet vienīgi tīrā saprātā a priori jēdzienos. Visi citi priekšraksti, kuri pamatojās vienīgi uz pieredzes principiem, var gan tikt saukti par praktiskām regulām, bet nekad par moralisko likumu.¹⁾

Tā tad moraliskie likumi līdz ar viņu principiem atšķirās no visas praktiskās atziņas un no visa pārējā, kur vien ir kaut kas empirisks, ne tikai būtiski, bet visa moralfilozofija bāzējās uz tās tīro daļu un pielietojot pie cilvēkiem dod tiem, kā saprātīgām būtnēm a priori likumus.²⁾

Tikumu metafizika ir ne tik vien kā iespējama, bet arī nepieciešama ne tikai teoretiskas atziņas mērķa pēc, lai pētītu pēc mūsu saprātā a priori atrodošos praktisko nolikumu avota, bet arī tādēļ, kā tikumi paši ir padoti samaitāšanai tik ilgi, kamēr tiem trūkst vadoņa un augstāka pa-

1) Gr. z. M. d. S. 161. p.

2) " - " - " - " 161. p.

rauga to pareizai novērtēšanai. Jo pie tā, kam moraliski ir jābūt labam, nepietiek ar to, kā tas tikai s a s k a n ar moralisko likumu, bet gan tam ir jānotiek vienīgi tā p a š a g r i b a s pēc. Moraliskais likums savā skaidrībā un patiesīgumā ir meklējams vienīgi tīrā filozofijā, tā tad metafizikai ir jānāk par priekšu un bez tās vispāri nevar būt ne kādas moralfilozofijas.

Tikumu metafizika ir vērsta vienīgi uz tēvišķām tīrās domāšanas regulām un darbībām, t.i. uz to, caur ko priekšmeti tiek pilnīgi a priori atzīti.

Tikumu metafizikai ir jāpētī iespējami tīrās gribas idejas un principi, bet nevis cilvēka gribēšanas darbību un noteikumus vispār.

"Die Grundlegung zur Metaphysik der Sitten" satur sevī moralitātes augstākā principa uzmeklēšanu un noteikšanu (Festsetzung), t.i. tāda augstāka pamatnolikuma, kurš derētu, kā kritērijs laba no ļauna izšķiršanai.^{I)}

I) Gr. z. M. d. S. I 9 l. p.

U b e r g a n g v o n d e r g e m e i -

n e n s i t t l i c h e n V e r n u n f t

e r k e n n t n i s z u r p h i l o -

s o p h i s c h e n .

Kants savu izejas punktu neņem vis no kaut kādām morālfilozofijas teorijām, bet gan no parastās apziņas, vienkāršās tikumiskās jūtās un spriedumā. Ir iespējams jau iepriekš paredzēt, kā tā zināšana, ko darīt, pienākās zināt katram cilvēkam. ^{I)} No šīs vispārīgās morāliskās apziņas Kants grib izlasīt to, kas tik ir cēlies no tīrā saprāta, jo caur to filozofijai jāatsšķirās no parastās saprāta apziņas.

Kants šo nodaļu iesāk ar vārdiem: "nekas nav pasaulē un vispār arī ārpus tās domājams, ko bez ierobežojumiem varētu par labu turēt, kā vienīgi tik labā gribā." ²⁾

Šis teikums patiesībā ir uzskatams, kā vispārīgās tikumiskās apziņas pamatojuma vērtības spriedums. Tas nosaka, kā labā griba ir vienīgā, kura

I) Gr. z. M. d. S. 34 l. p.

2) " - " - " - " 21 l. p.

pate par sevi ir laba, un vienīgi tikai tai piemīt absolūta vērtība. Viss cits: kā prāts, atjautība sprieduma spēja, kā gara talenti, vaj drosme, apņēmība, pastāvība, kā temperamenta īpašības ir bez šaubām dažā ziņā labi un vēlami, bet tie var tapt arī ļauni un nevēlami, ja pate griba nav laba. Tā pat tas ir mūsu "laimes dāvanām", kā: varu, bagātību, godu un pat veselību. Visa mūsu labsajūta un apmierinātība ar savu stāvokli zem vārda laimības rada drosmi, bet arī visbiežāki uzpūtību, kad nebūs klāt labās gribas. ^{I)} Afektu savaldīšana, mērenība, pašsavaldīšanās, ir daudzreiz labas un liekās kā tās pat nosaka personas iekšējo vērtību, bet tomēr tām vēl daudz kā trūkst, lai bez ierobežojuma par labām varētu tikt atzītas. ²⁾

Labā griba nav vis caur to, ko tā izdara vaj izpilda, ne caur savu derīgumu, kāda iedomāta mērķa sasniegšanai, bet vienīgi caur gribēšanu, t.i. pate par sevi laba. Ja caur kādu sevišķu likteņa nelabvēlību šai gribai trūktu pilnīgi iespējas sa-

I) Gr. z. M. d. S. 21 l. p.

2) " - " - " - " 22 l. p.

vus nodomus izvest un paliktu vienīgi labā griba, tad tomēr tā mirdzētu pate par sevi, kā dārgakmens, kā kaut kas, kas savu pilnīgo vērtību pats sevī satur. Derīgums vai nederīgums nevar šo vērtību ne pavairot nedz pamazināt.¹⁾

Būtne, kurai ir saprāts un griba, savu laimību nedrīkst uzskatīt kā īsto mērķi, jo tādā gadījumā visa darbība un visas izturēšanās regulas būtu vadītas no instinkta. Patiesībā redzam, jo vairāk cilvēks, kas atrodās uz augstākas kultūras pakāpes, tā saprāts ar nodomu nododās laimībai, vai dzīves baudai, jo tālāk tas aiziet no patiesās apmierinātības.²⁾ Labās gribas izvirzīšanā, priekš kā ir nepieciešams saprāts, Kants redz īsto mērķi, kamdēļ mums saprāts ir kā praktiska spēja dota.

Lai pašas par sevi labās gribas jēdzienu, kas tā kā tā jau katram veselam dabīgam prātam piemīt, labāki izprastu, tad apskatīsim arī p i e n ā k u -
m a jēdzienu, kurš satur arī, lai gan zem zināmiem
--- subjektīviem ierobežojumiem un kavekļiem, skaidri

I) Gr. z. M. d. S. 22 l. p.

2) " - " - " - " 25 l. p.

I)
izvirzītu labās gribas jēdzienu. Par subjektīviem ierobežojumiem un kavekļiem šeit ir domāti, kā: patika, nepatika, iekāres, tieksmes un tamlīdzīgi, kuri visā visumā ir empiriska cēloņa un kuri pienākuma jēdzienā, kā "kavekļi", kas jāpārvār, ir domāti. (To jau agrāk redzējām "Prakt. Saprāta Kriticā 98 l. p.).

Lai jēdzienu, no pienākuma izrietošo darbību labāki noskaidrotu, Kants sniedz vispirms pārskatu par darbību raksturu zem pienākuma redzes viedokļa.

Darbības var būt vaj nu pienākumam pretējas (Pflichtwidrig), vaj arī saskanošas ar pienākumu (Pflichtmässig).²⁾

Pirmās darbības, saka Kants, nemaz neapskatu, jo šeit nemaz nevar pacelties jautājums, vaj tās notiek aiz pienākuma, tādēļ, kā tās runā tam pilnīgi pretēji.³⁾

Darbības, saskanošas ar pienākumu iedalās:

I) Gr. z. M. d. S. 25 l. p.

2) " - " - " - " 26 l. p.

3) " - " - " - " 26 l. p.

darbībās, kuras ir gan saskaņā ar pienākumu, bet tās tiešā vaj netiešā kārtā ir izrietējušas no kādas tieksmes, 2) tādās, kuras ir saskaņā ar pienākumu un tiek izdarītas vienīgi pienākuma pēc. Vienīgi pēdējām piemīt īsta moraliska vērtība.

Dzīvību uzturēt ir pienākums un bez tam, katram uz to piemīt vēl tieksme. Bet tad šai bailīgai gādībai par savu dzīvību nebūs ne kādas iekšējas vērtības un tās maksimāli trūkst moraliska satura. Tie dzīvību uzglabā gan saskaņā ar pienākumu, bet ne aiz tīrā pienākuma. Ja, turpretim, kāds bēdu sagrausts, skumju nomākts ir zaudējis katru patiku dzīvot un ja nelaimīgais vēlās labāk nāvi, nekā savu dzīvi uzturēt, un tomēr to dara to nemīlēdams, ne aiz tieksmēm, ne bailēm, bet vienīgi aiz pienākuma, tad viņa maksimāli būs moraliska vērtība. I)

Kādas darbības moraliskā vērtība dibinās uz to, kā pate pienākuma apziņa, t.i. priekšstats, kā darbība, kā pienākums ir mūs noteicošais pamats, bet nevis uz to, ka kāda tieksme mūs uz to pamudinātu. Tieksmes var gan līdz darboties, bet tās nedrīkst

- - - - -

I) Gr. z. Mē d. S. 26 l. p.

būt, kā moraliskas darbības noteicošs pamats, kā tādas, un nedrīkst tikt uzskatītas kā tās specifiskās vērtības noteikums.

Līdzīgi tam, būs jāsaprot arī rakstos teiktais, kā mums būs mīlēt savus tuvākus, pat ienaidniekus. Jo mīlestība, kā tieksme nevar tikt pavēlēta, bet gan labu darīt pienākuma paša pēc, ja uz to nepamudina nekāda tieksme, būs praktiska, bet nevis patalogiska mīlestība, kura atrodās gribā un nevis sajūtu varā.^{I)}

Vienīgi tādai darbībai būs moraliska vērtība, kura izriet no tīra pienākuma apziņas, bet nevis no kaut kā cita.

Otris noteikums ir, kā darbība aiz pienākuma, satur savu moralisko vērtību nevis nolūkā (Absicht), kas caur to ir jāsasniedz, bet gan maksimā, pēc kuras tā tiek izlemta, Tā tad neatkarējās vis no darbības priekšmeta īstenības (Wirklichkeit), bet vienīgi no gribēšanas principa, pēc kura, neskatoties uz visiem iekāres spējas priekšmetiem,

I) Gr. z. M. d. S. 29 l. p.

darbība ir notikuse.

Kā nolūki, kuri pie rīcības var būt iespējami, un to darbības (Wirkung), kā gribas mērķi un dziņas, nevar piedot darbībai nekādu moralisku vērtību, tas skaidri no iepriekšējā redzams. Moraliskā vērtība ir meklējama vienīgi g r i b a s p r i n c i p ā neievērojot mērķus, kuri caur šo darbību var tikt sasniegti. Jo griba ir vidu starp tās principu a priori, kurš ir formels un starp savām dziņām, a posteriori, kuras ir materialas, it kā krustceļā, un tā kā tai tomēr ~~ie~~ jātiek no kaut kā noteiktai, tad tai jātop noteiktai vispār no gribēšanas formelā principa, ja kāda darbība aiz pienākuma ¹⁾ notiek.

Tālāk, kā sekas no abiem iepriekšējiem noteikumiem izriet trešais: "p i e n ā k u m s i r k ā d a s d a r b ī b a s n e p i e c i e š a m ī b a, aiz cieņas pret likumu. (Pflicht ist die Notwendigkeit einer Handlung aus Achtung fürs Gesetz).

Ar vārdu "nepieciešamība" nav jādomā, kā

I) Gr. z. M. d. S. 29 1. p.

darbība nenovēršami iestājās kā kauzāli noteikta dabas parādība, bet gan kā tā caur saprātu, ar lietišķu, iekšēju nepieciešamību prasīta parādās.

Tikāi tas, kas vienīgi kā pamats un nekad kā rīcība(Wirkung) ar manu gribu saistīta, kas nekalpo vis manai tieksmei, bet gan to pārvar, tā tad vienīgi likums pats par sevi var būt par cieņas priekšmetu un bausli(Gebot).^{I)}

Ja darbībai ir jānotiek vienīgi aiz pienākuma, un tieksmju iespaids un līdz ar tām katrs gribas priekšmets ir stingri jānošķir, tad nepaliek nekas cits pāri, kas lai gribu noteiktu, kā vienīgi o b j e k t ī v i - l i k u m s, un z u b j e k t i - v i - t i r ā c i e ņ a pret šo likumu.²⁾

Nekas cits, kā vienīgi likuma priekšstats pats par sevi, kas atrodams katrā ziņā tikai saprātīgās būtnes, cik tālu tās, bet nevis iecerētā darbība ir gribu noteicošais pamats.³⁾

Sai nodalījumā mēs redzējam trīs pamattēzes:

I). Tikai darbībai, kura notiek aiz pienākuma ir

I) Gr. z. M. d. S. 29 l. p.

2) " - " - " - "30 l. p.

3) " - " - " - "30 l. p.

moraliska vērtība.

2) Darbība aiz pienākuma nesatur savu moralisko vērtību vis nolūkā, ne gribēšanas materiājā, bet maksimā, gribas principā.

3) Pienākums ir kādas darbības nepieciešamība, no cieņas pret likumu. Tā kā gribēšanas priekšmetā, cik tālu tas ir, kā gribēšanas noteicošs pamats nevar moraliskā vērtība atrasties, tad tai ir jābūt likumā, cik tālu tas nosaka gribu.

Kas gan tas var būt par likumu, kura priekšstatam ir jānosaka griba, lai tā varētu tikt saukta bez kāda ierobežojuma par labu?

Tā kā gribai ir atņemts katrs ierosinājums, dziņa (Antrieb), kas tai no kāda likuma sekošanas rastos, tad nepaliek nekas vairāk pāri, kā vienīgi darbības vispārīgā likumība (Allgemeine Gesetzmässigkeit), kurai ir vienīgi jākalpo gribai par principu, t. i. es nedrīkstu nekad citādi rīkoties, kā tā, lai es arī varētu vēlēties: manai maksimāi jātop par vispārīgu likumu. Seit likumība vispār ir tā, kas kalpo gribai par principu un viņai arī priekštam ir jākalpo, ja pienākumu neuzskata vispār par

I)
tūkšu maldu.

Uz jautājumu, ko man būs darīt, lai mana grie-
bēšana būtu tik^{mi} labā, var atbildēt: vaj tu va-
ri gribēt, lai tava maksima taptu par vispārīgu
likumu? Ja atbilde ir negatīva, tad tā ir atmeta-
ma tādēļ, kā tā neļaujās iekļauties, kā princips
iespējamā vispārīgā likumdotībā.²⁾

Tā nu esam nonākūši parastā cilvēka saprāta
moraliskā atziņā pie tās principa, kuru tie sev
nedomā kādā vispārīgā formā atdalītu, bet tiem tas
ir vienmēr priekš acīm un kā mērauklu saviem sprie-
dumiem lieto. Parastais cilvēka saprāts visos ga-
dījumos, kuri vien nāk priekšā, ļoti labi zin
atsķirt, kas ir labs un kas ir ļauns, kas norit
saskaņā ar pienākumu, vaj runā tam pretī, darot
pēc Sokrāta parauga, t.i. vadot uzmanību uz viņu
pašu principu.³⁾

Parastais cilvēka saprāts, nevis caur kādu

spekulācijas prasību, bet gan aiz praktiskiem pa-

1) Gr. z. M. d. S. 3I l. p.

2) " - " - " - " 33 l. p.

3) " - " - " - " 34 l. p.

matiem tiek pamudināts pāriet savas robežas un
spert soli p r a k t i s k ā s f i l o z o f i -
j a a s l a u k ā, lai iegūtu noteiktāku atziņu par
moralitātes konstatēto principu avotu (Quelle)
un lai to stingri atšķirtu no tādiem principiem,
kuri pamatojās uz tieksmēm un prasībām (Bedürfniss),
t.i. kuri novirzās uz laimību.^{I)}

Populārā moralfilozofija šo uzdevumu neatrisina, jo tā ierosinošos pamatus (Beweggründe), kā tādus, kuri a priori vienīgi caur saprātu var tikt priekšstatīti, tā tad moraliskus neatšķir no empiriskiem. Tādēļ ir jāmēģina iētno popularfilozofijas pie tīrās, t.i. pie metafizikas. Kants arī šīs grāmatas otrā daļā, nosauc: "Pāreja no popular-tikumiskās pasaules gudrības pie tikumu metafizikas".

U b e r g a n g v o n p o p u l ä r e n
s i t t l i c h e n W e l t w e i s -
h e i t z u r M e t a p h y s i k
d e r S i t t e n .

Seit vispirms iet runa par pienākuma jēdziena

I) Gr. z. M. d. S. 36 l. p.

avotu. Ja arī līdzšinējo pienākuma jēdziena esam apskatījuši no parastā mūsu praktiskā saprāta lietošanas, tad no tā nekādā ziņā nevar slēgt, it kā to būtu apskatījuši kā pieredzes jēdzienu.¹⁾ Tam, kā tā avots, pamats nav meklējams vis pieredze, bet kā tas ir a priori saprāta jēdziens, kants pieved trīs pamatojumus.

I. Nav iespējams caur pieredzi atrast neviena droša piemēra ar pienākumu saskanošai darbībai (Pflichtmässig), kas līdz ar to būtu notikuse aiz pienākuma. Mēs nevaram pat paši pie sevis, pie visrūpīgākās pārspārbaudīšanas konstatēt, kā patiesi kļūsim kaut kāda tieksme nav bijuse noteicošais cēlonis mūsu gribēšanai.²⁾ Nekas mūs nevar izsargāt no tam, kā mēs atkritīsim no pienākuma idejas, un no dibinātās cieņas pret tā likumu, kā skaidrā pārlicība, ja arī nekad nebūtu sastopama darbība, kura cēlusēs no šādiem tīriem avotiem, kā saprāts pats par sevi un neatkarīgi no visām parādībām pavēl, kam ir jānotiek, un tamdēļ, kā šis pienākums

1) Gr. z. M. d. S. 37 l. p.

2) " - " - " - " 38 l. p.

kā pienākums vispār iepriekš katras pieredzes, atrodās gribu caur a priori pamatiem noteicosā saprāta idejā.¹⁾

2. Tā kā tikumības likuma jēdziens satur domu, kā tas ne tikai cilvēkiem, bet visām saprātīgām būtnēm vispār un ne tikai zem gadījuma noteikumiem un ar izņēmumiem der, bet tam katrā ziņā nepieciešami vajag a g a d e r ē t, tad ir skaidrs, kā nekāda pieredze mums nevar dot pamatu slēdzienam, par tāda apodiktiska likuma iespējamību.²⁾

3. Tikumība nevar tikt no piemēriem, līdz tā ir vispār no empiriskiem faktiem atvasināta, jo katram piemēram ir jātop apspriestam pēc moralitātes principiem, kuri atrodās mūsos, vaj tas ir cienīgs kalpot par paraugu. Pat evangelija Svētajam jātop iepriekš salīdzinātam ar mūs tikumības pilnības ideālu, iekāms viņu par tādu atzīst. Nekas nav labs, kā vienīgais Dievs. Bet no kurienes ņemam Dieva jēdzienu, kā augstāko labumu? Proti no idejas, kuru

I) Gr. z. M. d. S. 39 l. p.

2) " - " - " - " 40 l. p.

saprāts a priori no tikumības pilnības radija un
ir nedalāmi saistīta ar brīvas gribas jēdzienu. ¹⁾

Tā kā nav neviena tikumības augstākā pamatno-
likuma, kurš būtu atkarīgs no pieredzes, bet vie-
nīgi bāzējās tīrā saprātā, tad tikumība var tikt
uzskatīta par patiesu tīru filozofisku atziņu, bet
nevis par kādu kopā savārstītu novērojumu un pa da-
ļai prātotu (halbvernünftelnden) principu sajauku-
mu. Tā pat arī nav atļauts tai dažāda veida princi-
pus lietot citu pie cita sajaukumā, bet gan te
tiek tīra, no visa empiriskā atraisīta tikumības
saprāta atziņa, patiesa tikumu metafizika radīta. ²⁾

Tiesi tīram un ne ar kādu empirisku piedevumu
sajauktam pienākuma priekšstatam, tikumiskam liku-
mam vispār ir uz cilvēka sirdīm daudz spēcīgāks
iēspaidis, kā visām pārējām dziņām, kuras ir cēlu-
šās empiriskā laukā. ³⁾

Tā tad redzējām, kā visu tikumisko jēdzienu
cēlons atrodās vienīgi a priori saprātā un kā tie

1) Gr. z. M. d. S. 39 l. p.

2) " - " - " - " 40 - 42 l. p.

3) " - " - " - " 42 l. p.

no visa empiriskā un gadījuma atziņas var tikt abstrahēti un kā viņu cēloņu skaidrībā ir meklējama viņu ciena, lai tie kalpotu mums par augstākām praktiskām regulām.^{I)}

Katra lieta dabā darbojās pēc likumiem. Tikai saprātīgai būtnei ir spēja (Vermögen) darboties pēc likuma priekšstata, t.i. pēc gribas. Ja saprāts neizbēgami nosaka gribu, tad šādas būtnes darbības, kuras tiek atzītas, kā objektīvi nepieciešamas, ir arī subjektīvi nepieciešamas, t.i. griba ir spēja tikai to vēlēties, vko saprāts neatkarīgi no tieksmēm atzīst, kā praktiski nepieciešamu, kā labu.²⁾ Šī būtu pilnīgi labā vaj tīrā griba. Ja saprāts pats par sevi nenoteic pietiekoši gribu, ja tā ir padota vēl subjektīviem noteikumiem (zināmām dziņām), kuri ne vienmēr ar objektīviem saskan, ar vārdu sakot, ja griba pate par sevi nav pilnīgi ar saprātu saskaņā (kā tas pie cilvēkiem ir), tad darbības, kuras objektīvi, kā nepieciešamas tika atzītas,

1) Gr. z. M. d. S. 43 l. p.
2) " - " - " - " 45 l. p.

ir subjektīvi nejausās un šādas gribas noteikšana, saskaņā ar objektīviem likumiem ir piespiestība, v a j a d z ī b a (Nötigung), t. i. objektīvo likumu attiecība pret kādu ne viscaur labu gribu tiek priekšstatīta, kā kādas saprātīgas būtnes gribas noteikšana (Bestimmung) tikai caur saprāta pamatiem, bet kuriem šī griba pēc savas dabas nav nepieciešami paklausīga. ^{I)}

Objektīva principa priekšstats, cik tālu tas kādai gribai ir vajadzība, tiek saukts par pavēli (Gebot) un pavēles formulu sauc par i m p e r a - t i v u, un tie tiek izteikti vienmēr caur jābū tību (Sollen). ²⁾

Visi imperatīvi ir vaj nu hipotētiski vaj kategoriski. Hipotētiskie imperatīvi pavēl darbību, kā nepieciešamu līdzekli kaut kāda mērķa sasniegšanai. Kategoriskais imperatīvs pavēl darbību pašu par sevi, kā tādu, kā objektīvi nepieciešamu, bez attiecības uz kaut kādu mērķi.

Hipotētiskais imperatīvs saka tikai to, kā darbība tik uz kaut kādu iespējamu vaj īstu (wirkli-

I) Gr. z. M. d. S. 45 l. p.

2) " - " - " - " 45 l. p.

chen) nolūku (Absicht) ir laba. Pirmā gadījumā tas ir problemātiski, otrā - asertoriski praktisks princips.

Kategoriskais imperatīvs, kurš darbību bez attiecināšanas uz kaut kādu nolūku, t.i. bez kaut kāda cita mērķa, pašu par sevi, kā objektīvi nepieciešamu izskaidro, ^{I)} der kā apodiktiski praktisks princips.

Varam to, kas caur kādas saprātīgas būtnes spēkiem ir iespējams, arī kaut kādai gribai, kā iespējamu nolūku domāt, un tādēļ darbības principi, cik tālu tie tiek priekšstatīti, kā nepieciešami, kaut kāda iespējama realizējuma nolūka sasniegšanai, patiesībā ir bezgala daudz. Visām zinātnēm ir kāda praktiska daļa, kura sastāv no uzdevumiem, kā kaut kāds mērķis mums ir iespējams un no imperatīviem, kā tas tiktu sasniegts. Tie varētu tādēļ tikt saukti vispār par izveicīguma (Geschicklichkeit) imperatīviem, ^{I)} Vaj mērķis ir saprātīgs un labs,

I) Gr. z. LM. d. S. 47 l. p.

par to te nemaz nav runa, vienīgi, ko vajaga darīt,
I)
lai to sasniegtu.

Hipotetiskais imperatīvs, kurš priekšstata darbības praktisko nepieciešamību, kā līdzekli laimības realizēšanai ir assertorisks. Tas ir uzskatams, kā tāds nolūks, kurš droši un a priori pie katra cilvēka saskatams, tadēļ, kā tas pieder pie tā būtības, Tā tad imperatīvs, kurš attiecās uz paša laimības līdzekļa izvēli, t.i. gudrības priekšraksts, ir vienmēr hipotetisks.
2)

Pēdīgi, kategoriskais imperatīvs, neaizskar darbības materiju un arī ne to, kam no tās ir jāseko, bet gan formu un principu, no kura ta pats izriet un tās būtiski labais pastāv sirdsprātā (Gesinnung), bet panākums var būt dažāds. So imperatīvu sauc par tīkumības imperatīvu.
3)

Gribēšana pēc šiem trim principiēm tiek arī caur gribas vajadzības nevienlīdzību skaidri atšķirta. Paturot iepriekšējo viņu sekošanas kārtību varētu

I) Gr. z. M. d. S. 48 l. p.

2) " - " - " - " 49 l. p.

3) " - " - " - " 49 l. p.

tos apzīmēt sekoši: tie būtu vaj nu izveicības re-
gulas, vaj gudrības padomi, vaj tikumības pavēles.
Vienīgi likums satur sevī objektīvu un līdz ar to
to vispār derīgu nepieciešamību
un pavēles ir tik likumi, kuriem paklausa. Katego-
riskais imperatīvs netiek ne caur kādu noteikumu
ierobežots un, kā abzolūta, līdz ar to praktiski
nepieciešama pavēle saukta.

Augšā apskatītos imperatīvus var saukt arī vēl:
pirmo par tehnisku (piederību pie mākslas),
otru - kā pragmatisku (uz labklājību attiecošu),
un trešo par - moralisku.^{I)}

Tagad paceļās jautājums, kā visi šie imperati-
vi iespējami, t.i. kā gribas vajadzība, ko imperatīvs
uzdevumā izsaka, var tikt domāta.

Hipotētiskie imperatīvi ir viegli saprotami:
kas mērķi grib, tas saprātīgā kārtā grib arī priekš
tā nepieciešamu līdzekli, kas atrodas viņa varā.²⁾

Turpretim, kā ir iespējams kategorisks impera-
tīvs, rada jau zināmas grūtības. Vispirms jāņem

I) Gr. z. M. d. S. 501. p.

2) " - " - " - " 51 l. p.

vērā tas, kā neviens piemērs, līdz ar to nekāda pieredze nedod mums šādu imperatīvu, bet gan rada bažas, kā visi imperatīvi, kurī tiekas kā kategoriski, varētu apslēptā veidā izrādīties par hipotētiskiem. Tādā gadījumā, moraliskais imperatīvs, kurš parādās kā kategorisks un nepieciešams, patiesībā būtu tik pragmatisks priekšraksts. I)

Kategoriskā imperatīva iespējamība ir jāpētā pilnīgi a priori, neatkarīgi no visa empiriskā.

Vispirms ir skaidrs, kā kategoriskais imperatīvs ir sintētiski praktisks nolūks a priori. 2)

Vienīgi kategoriskais imperatīvs ir kā praktisks likums, jo vienīgi viņš pavēl nepieciešami, bet visi pārējie ir tik gribas principi un nevar tikt saukti par likumiem, tadēļ, kā tas, kas izrādās par nepieciešamu patīkama nolūka sasniegšanai, var tikt uzskatīts, kā gadījuma rakstura un katrā laikā no viņu priekšrakstiem varam atteikties, ja

I) Gr. z. M. d. S. 53 l. p.

2) " - " - " - " 54 l. p.

I)

mēs arī nolūkus atmetam.

Kā šāda absolūta pavēle, resp. kategoriskais imperatīvs ir iespējams, rādīs pēdējā nodaļa.

Ja domāju vispār par hipotētisku imperatīvu, saka Kants tālāk, tad es nezinu vis, ko tas saturēs, iekams man nav doti noteikumi. Bet kategoriskā imperatīva saturs man ir zināms tūlīt. Tā kā šis imperatīvs izņemot likumu, satur vēl maksimas nepieciešamību būt saskaņā ar šo likumu, bet likums nesatur nekādu noteikumu, caur ko tas būtu ierobežots, tad vispār nepaliek vairāk nekā pāri, kā vienīgi likuma vispārīgums (Allgemeinheit), ar ko darbības maksimāli ir jābūt saskaņošanai un tā saskaņotība īsti imperatīvu, kā nepieciešamu priekšstata.²⁾

Tā tad redzējam, kā pie kategoriska imperatīva nemaz nevar būt runa par empirisku mērķi, kā noteikumu, no kura tad tā saturs tiktu atvasināts. Vispār tas nedod nekādu konkrēti noteiktu likumu

I) Gr. z. M. d. S. 54 l. p.

2) " - " - " - " 55 l. p.

tā tad viņš pavēl darbības likumību vispār, jeb citiem vārdiem sakot, kā lai maksima, t.i. subjektīvais princips līdz ar to būtu spējīgs derēt, kā objektīvs princips, kā likums.

kategoriskais princips, tā tad ir viens vienīgais un proti: d a r b o j i e s t i k
p ē c t ā s m a k s i m a s , c a u r k u r u
t u t ū l ī t g r i b ē t v a r i , l a i t ā
t a p t u p a r v i s p ā r ī g ū l i k u m u .
(Handle nur nach derjenigen Maxime, durch die du zugleich wollen kannst, dass sie ein Allgemeines Gesetz werde).^{I)}

Bez šīs vispārīgās kategoriskā imperatīvā formulas, Kants rāda vēl viņa trīs specialakus formulejumus.

I. Tā kā likuma vispārība, pēc kuras notiek darbība, iztaisa to, ko patiesībā plašākā nozīmē sauc par d a b u (pēc savas formas), t.i. lietu esotību, cik tālu tā ir noteikta pēc vispārīgiem likumiem, tad varētu arī pienākuma katego-

I) Gr. z. M. d. S. 55 l. p.

risko imperativu formulēt šādi: d a r b o j i e s
t ā, i t k ā t a v a s d a r b ī b a s m a k s i-
m a i c a u r t a v u g r i b u b ū t u j ā -
t o p p a r v i s p ā r ī g ū d a b a s l i -
k u m u. (Handle so, als ob die Maxime deiner
Handling durch deinen Willen zum Allgemeinen Na -
I)
turgesetze werden sollte).

Pienākuma jēdziena skaidribas labā, Kants
pievēr vairāk piemērus, kurus gan šeit neminēšu.
Ja pienākums ir jēdziens, kuram tiešam jā satur
nozīme un likumdotība priekš mūsu darbības, tad
tas var tikt izteikts vienīgi kategoriskā impera-
tivā, bet nekad hipotētiskā. Līdz ar visu to esam
kategoriskā imperativa saturu, kuram jā satur visu
pienākumu princips, skaidri un katrai pielietošanai
noteikti priekšā ²⁾ stādiši.

Griba tiek domāta, kā spēja, saskaņā ar zinamu
likuma priekšstatu pate sevi uz darbību noteikt.
Sāda spēje var būt sastopama tik saprātīgās būtnes.

1) Gr. z. M. d. S. 56 l. p.

2) " - " - " - " 60 l. p.

Tas, kas gribai kalpo pie sevis pašnoteikšanās par objektīvu pamatu ir mērķis, un tam, ja tas ir vienīgi caur saprātu dots, vajaga priekš visām saprātīgām būtnēm derēt. Kas turpretim satur vienīgi rīcības (Handlung) iespējamības pamatu, kuras darbība (Wirkung) ir mērķis, sauc par līdzekli. I) Iekāres subjektīvais pamats ir dziņas, gribēšanas objektīvais - ierosinošais pamats (Bewegungsgrund). No šejienes arī šī izšķirība starp subjektīviem mērķiem, kuri dibinās uz dziņām, un objektīviem, kuri attiecās uz ierosinošiem pamatiem, kas der katrai saprātīgai būtnēi. Praktiskie principi ir f o r m a l i, ja tie abstrahējās no visiem subjektīviem mērķiem, bet tie ir m a t e r i a l i, ja viņi subjektīvus mērķus, zināmas dziņas liek pamatā. Mērķi, kurus saprātīga būtnē, kā savas rīcības (Handlung) darbību (Wirkung) pēc patikas uzstāda, ir visā visumā relatīvi. 2)

Bet pieņemsim, kā ir kaut kas, k u r a e s o -

I) Gr. z. m. d. s. 63 l. p.

2) " - " - " - " 63 l. p.

t ī b a i p a š a i p a r s e v i p i e m ī t a b z o -
l u t a v ě r t ī b a , k a s k ā m ě r ņ i s p a t s p a r
s e v i v a r ě t u b ū t k ā p a m a t s z i n a m i e m l i k u m i e m , t a d
v i ņ ā u n t i k a i v i ņ ā v a r ě t u a t r a s t i e s i e s p ě j a m a
k a t e g o r i s k ā i m p e r a t ī v a t . i . p r a k t i s k ā l i k u m a p a m a t s . I)
J a h i p o t e t i s k a m i m p e r a t i v a m p a r p a m a t u i r r e l a t i v s
m ě r ņ i s , t a d k ā k a t e g o r i s k ā i m p e r a t i v a t . i . p r a k t i s k ā
l i k u m a p a m a t s i r j ā d o m ā a b z o l ū t s m ě r ņ i s t . i . k a u t
k a s , k u r a e s o t ī b a p a t e p a r s e v i n e s a b z o l ū t u v ě r -
t ī b u . 2)

Es saku, saka Kants tālāk; "cilvēks, un vispār
katra saprātīga būtne e k s i s t ē, kā mērķis
pats par sevi, bet n e v i s t i k k ā l ī -
d z e k l i s (nicht bloss als Mittel), kādas
gribas patīkamas lietošanai un vajaga visās, kā uz
sevi, tā arī uz citām saprātīgām būtnēm vērstās
darbībās, vienmēr uzskatīt to t ū l ī t k ā
m ě r ņ i . 3)

I) Gr. z. M. d. S. 63 l. p.

2) " - " - " - " 64 l. p.

3) " - " - " - " 64 l. p.

Būtnes, kuru esotība ne vis uz mūsu gribu, bet uz dabu pamatojās, ir bezsaprāta būtnes un tiek sauktas par l i e t ā m un tām piemīt tik relatīva vērtība, kā līdzeklim. Turpretim, saprātīgas būtnes ir p e r s o n a s un tām ir absolūta vērtība, tās ir k ā a b z o l u t i m ē r ķ i. I)

Ja nu augstākam praktiskam principam un attiecībā uz cilvēka gribu kategoriskam imperativam ir jābūt, tad tam vajaga būt tādām, kā no tā priekšstata, kas nepieciešami priekš katra ir mērķis, tādēļ, kā tas ir m ē r ķ i s p a t s p a r s e v i, dod objektīvu gribas principu, l ī d z a r t o v a r d e r ē t p a r v i s p ā r ī g u p r a k t i s k u l i k u m u. Šī principa pamats ir: " s a p r ā t ī g a d a b a e k s i s t ē k ā m ē r ķ i s p a t s p a r s e v i ". 2) Tā cilvēks nepieciešami stāda priekšā savu esotību un tik tālu tas ir cilvēka darbības z u b j e k t i v a i s princips. Bet stāda priekšā arī katra saprātīga būtne, tā

I) Gr. z. M. d. S. 64 l. p.

2) " - " - " - " 64 l. p.

paša saprāta pamata pēc, kurš arī priekš manis der, savu esotību, tā tad rezētas ir arī o b j e k t i v a i s princips, no kā tad, kā augstāka praktiska pamata, vajaga varētiem tikt atvasinātiem visiem gribas likumiem. Kategoriskā imperatīva otris specialais formulējums tad šķan : "darbības jāēstā, kā tu cilvēcību gan kā savā personā, kā arī kura katrā citā personā vienmēr rezē kā mērķi, nekad tik, kā līdzekli vien nelieto. (Handle so, dass du die Menschheit sowohl in deiner Person, als in der Person eines jeden andern jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloss als Mittel brauchest).^{I)}

Tā piem. par pašslepkavu varam teikt: ja tas, lai izbēgtu no kāda neciešama stāvokļa, pats sevi iznīcina, tad tas izlieto savu personu vienīgi, kā līdzekli, kāda ciešama stāvokļa uzturēšanai līdz dzīves galam. Šis piemērs mums dod jēdzienu par

I) Gr. z. M. d. S. 65 l. p.

nepieciešamu pienākumu pašam pret sevi.^{I)}

Tas, kas ir nodomājis lietot melīgu solījumu pret citiem, tūlīt redzēs, kā tas otru cilvēku grib lietot v i e n ī g i, k ā l ī d z e k l i, neņemot vērā, kā tas taim pat laikā ir arī mērķis pats par sevi. Sis piemērs dod mums jēdzienu par nepieciešamu pienākumu attiecībā uz citiem cilvēkiem.²⁾

Tālāk, Kants izceļ vēlreiz to, ko mēs jau redzējām pie kategoriskā imperatīva formulēšanas.

Sis cilvēcības princips un katras saprātīgas dabas vispār, k ā m ē r ķ i s p a t s p a r s e v i, nav patapināts no pieredzes: pirmkārt - savas vispārības pēc, kā tas uz visām saprātīgām būtnēm vispār attiecās, ko no pieredzes mēs nekad nevarētu apgalvot, otrkārt - tādēļ, kā cilvēcība nevis, kā cilvēka mērķis (subjektīvi) t.i. kā priekšmets, bet gan, kā objektīvs mērķis tiek priekšstatīts, kas var izrietēt tikai no tīrā saprāta.

I) Gr. z. M. d. S. 65 l. p.
2) " - " - " - " 66 l. p.

Par otru kategoriskā imperatīva formulējumu, Messers izsakās : " Nav jādomā, kā šis kategoriskā imperatīva formulējums būtu materials, vaj vismaz mazāk formāls, kā pirmais un vispārējais formulējums. Jēdziens cilvēcība šeit neizsaka neko citu, kā saprātīgas dabas un tās man būs uzskatīt, kā abzolūti vērtīgas, kā mērķi pašu par sevi, vienalga, vaj tas būtu dots manī, vaj kādā citā. Šī pavēle ir katrā ziņā a priori, tās pamats nav vis pieredzē. ^{I)}

No pirmā un otrā kategoriskā imperatīva formulējumiem izriet trešais.

Visas praktiskās likumdotības pamats atrodās o b j e k t ī v i vispārības r e g u l ā s un formā (pēc pirmā principa), bet z u b j e k t ī v i m ē r ķ i, bet visu mērķu subjekts ir katrā saprātīga būtne, kā mērķis pats par sevi (pēc otra principa), no visa tā seko trešais praktiskais gribas princips: k a t r a s s a p r ā t ī g a s

I) Messer, Kants Éthik, 46 l. p.

b ū t n e s g r i b a s i d e j a , k ā v i s p ā r
----- I) -----
l i k u m d o d o š a s g r i b a s .

Pēc šā principa visas maksimas tiek atmestas,
kuras nevar saskanēt ar gribas pašas vispārīgo
likumdotību. Griba tiek, tā tad ne tikai padota
likumam, bet gan tā padota, kā tā arī kā p a š l i -
k u m d e v ē j a un proti, kā tāda vispirms
----- 2) -----
likumam padota ir uzskatama.

Trešais formulējums rāda kategoriskā impe-
ratīva specifisko izšķirību no hipotētiskā, proti:
atraisīšanos no jebkādas darbības priekšmeta intre-
ses, kas dibinās uz tieksmēm. Jo griba, lai gan tā
stāv z e m l i k u m a, var būt pie šā likuma

saistīta caur kādu subjektīvu intresi un likuma se-
košana var būt tad tik līdzeklis kārotā priekšmeta
sasniegšanai. Bet tas nevar notikt pie gribas, ku-
ra p a t e i r l i k u m d e v ē j a un tikai

tādēļ šim likumam, kā padota uzskatama.

1) Gr. z. M. d. S. 67 l. p.

2) " - " - " - " 68 l. p.

3) " - " - " - " 68 l. p.

Tā tad vispār likumdotības īdejas pēc, šāda griba nekādā gadījumā nepamatojās ne uz kādu intresi.

Pie visiem citiem morales principa uztvērumiem, kuri uzskata cilvēku, kā likumam padotu, nevar "pienākumu" īstā nozīmē, bet, kā darbības nepieciešamību no intreses, atvasināt. Pienākums ir uzskatams, kā pašpienākumība (Selbstverpflichtung). Redzējām cilvēku caur savu pienākumu saistītu pie likuma. Ja domājam to padotu tik vienam likumam, tad tam vajadzētu kādu intresi, kā kairinājumu saturēt, tādēļ, kā tas ne vis, kā likums no paša gribas radies, bet gan tas likumsaskanoši (Gesetzsmässig) no kaut kā cita tika piespiests zināmā veidā darboties. Tādā gadījumā ir heteronomija, t.i. kā likums cilvēka iekšējai būtībai svešs, piekļāvies tam no ārienes, turpretim pamatnolikums, kā cilvēks ir padots tik sava paša gribai un pie tam vispār likumdotībai, var tikt apzīmēts, kā autonomijas princips. Sis ir augstākais tikumības princips, kāmēr heteronomija ir tikumības ne-
I) īstu principu avots.

I) Gr. z. M. d. S. 69 - 70 l. p.

Katras saprātīgas būtnes jēdziens, kas caur savas gribas maksimām, kā vispār likumdodoša uzskatama, lai no šā redzes viedokļa pate sevi un savu darbību apspriestu, noved pie ļoti svarīga un tam tīvi piederoša jēdziena, proti: par " mērķu valsti".(Eines Reiches der Zwecke).^{I)}

Zem valstības, saka Kants, saprotu dažādu saprātīgu būtņu sistematisku saistību(Verbindung) caur kopīgiem likumiem.²⁾ Tā kā likumi nosaka mērķus pēc to vispārīga derīguma, tad, ja no saprātīgo būtņu personīgas izšķirības, līdz ar to no viņu privatmērķu satura abstrahējās, tad ir visu mērķu visums,(ein Ganzes aller Zwecke) sistematiskā savienojumā, var tikt domāta mērķu valstība, kura ir iespējama pēc minētiem principiem.³⁾

Jo saprātīgas būtnes visas padotas likumam, kā katram pašam sevi un visus citus, nekad tikai, kā līdzekli, bet vienmēr arī, kā mērķis pats par sevi ir jāuzskata. No šejienes izriet saprātīgo būtņu

I) Gr. z. M. d. S. 70 l. p.

2) " - " - " - " 70 l. p.

3) " - " - " - " 70 l. p.

zistematisks saistījums, caur kopēju objektīvu likumu t.i. valstība, kuru var saukt par mērķu valstību (vienīgi tik ideali).^{I)}

Teikdams, kā jāabstrahējās no saprātīgo būtņu dažādībām un viņu privātiem mērķiem, attiecībā par "mērķu valstību", Kants ar to grib rādīt, kā pie "mērķu valstības" domas jāievēro vienīgi saprastā forma, proti: visu mērķu zistematisks saistījums, un kā tādēļ ir jāatsakās no privāt mērķu satura un no atsevišķu individu satura atšķirībām, bet nevis to, kā viss tas nepiederētu pie mērķu valstības.

Saprātīga būtne pie mērķu valstības pieder, kā l o c e k l i s (Glieder), ja tā tur, kā vispārīgi likumdodosa, bet arī pate tiem likumiem ir padota. Kā v a d o n i s (Oberhaupt) tā tur pieder, ja kā likumdodosa, tā nekāda cita gribai nav padota.²⁾

I) Gr. z. M. d. S. 70 l. p.

2) " - " - " - " 70 l. p.

Moralitāte pastāv visu darbību attiecībā uz likumdotību, caur ko vienīgi ir iespējama mērķu valsts. Sai likumdotībai vajaga atrasties katrā saprātīgā būtņē un izrietēt arī no tās gribas, kuras princips tā tad ir: k ā g r i b a , c a u r s a v u m a
m a k s i m u p a t e r r e i z ē v a r ē t u
s e v i u z s k a t ī t , k ā v i s p ā r ī g i
l i k u m d o d o š u . (d a s s d e r W i l l e d u r c h s e i n e
M a x i m e s i c h s e l b s t z u g l e i c h a l s a l l g e m e i n g e s e t z g e -
b e n d b e t r a c h t e n k ö n n e) . Ja saprātīgo būtņu maksimas ar šo objektīvo principu, kā vispārīgi likumdodošu, caur savu dabu jau nav nepieciešami saskana, tad darbības nepieciešamību pēc šā principa sauc par praktisku vajadzību. i . p i e n ā k u m s . Pienākums nepiederās vis mērķa valstībā vadonim, bet locekļiem un visiem līdzīgā mērogā. ^{I)}

Praktiskā nepieciešamība darboties pēc šā principat. i . p i e n ā k u m s , nedibinās vis uz jūtām, iekārēm, tieksmēm, bet vienīgi uz saprātīgo būtņu

I) Gr. z. M. d. S. 71 l. p.

attiecībām savā starpā, kur saprātīgas būtnes griba tiek vienmēr uzskatīta reizē, kā likumdošana, jo citādi to nevarētu domāt, kā mērķi pašu par sevi. Saprāts attiecina gribas katru maksimu, kā vispārīgi likumdodošs, uz katru citu gribu un uz katru darbību pašam pret sevi, nevis kā cita pēc, bet vienīgi saprātīgas būtnes cieņas idejas pēc, kas neseko nevienam citam likumam, kā tam, ko tas pats dod. I)

Mērķu valstībā visām ir vaj nu cena (Preis) vaj cieņa (Würde). Cena var attiekties vienīgi uz lietām, bet nekad uz personu. Uz personu var attiekties vienīgi cieņa. Tas, kas rada noteikumu, zem kura vienīgi var būt mērķis pats par sevi, tam būs ne tikai relatīva vērtība, t.i. cena, bet gan iekšējā vērtība, t.i. cieņa. 2)

Moralitāte ir tas noteikums, zem kura vienīgi saprātīga būtne var būt mērķis pats par sevi, jo vienīgi caur to ir iespējams būt par likumdodosu

I) Gr. z. M. d. S. 71 l. p.

2) " - " - " - " 72 l. p.

locekli mērķu valstībā. Tā tad tikumība un cilvēcība, cik tālu viņas tādas var būt, ir tās, kam vienīgi piemīt cieņa.¹⁾

Autonomija ir cilvēka un katras saprātīgas būtnes cieņas pamats.²⁾

Kants lūko tālāk kategoriskā imperatīva trīs speciālo formulējumu attiecības vēl tuvāk noskaidrot.

Pirmais attiecās uz maksimams f o r m u, kura pastāv v i s p ā r ī g u m ā (Allgemeinheit), t.i. izceļ pie maksimu dažādā satura paliekošo formālo prasību. Šis tikumiskā imperatīva formulējums ir izteikts sekoši: kā maksimām vajaga tikt tā izvēlētām, it kā tām vajadzētu derēt par vispārīgu dabas likumu.³⁾ Šeit maksima ir tik, kā darbības regula domāta un neskatās nemaz uz darbības mērķi. Bet, lai darbības regula p a t i e s i būtu par praktisku likumu, patiesi mūsu darbību

1) Gr. z. M. d. S. 71 l. p.

2) " - " - " - " 73 l. p.

3) " - " - " - " 73 l. p.

iespaidotu, tad tai reizē ir jāsaturs mērķis, tai jābūt ir arī mērķa maksimāli. Tas mūs noved pie otra formulējuma.

Visām maksimām ir m a t e r i j a, proti: mērķis un formula saka: kā saprātīga būtne, kā mērķis pēc savas dabas, līdz ar to, kā mērķis pats par sevi, katrai maksimāli par ierobežojošu noteikumu tikai visiem relatīviem un patvaļīgiem mērķiem vajadzētu kalpot.^{I)}

Trešais formulējums pēdīgi normē visu maksimu attiecību vienai pret otru, proti: kā, tām visām vajaga saskanēt iespējamā mērķu valstībā, cik tālu saprāts, kā v i s p ā r likumdodošs tiek uzskatīts. Turpinājums (Fortgang) šeit ir tāds pat, kā caur v i e n ī b a s (Einhēit), kas attiecās uz gribas formu (tās vispārīgumu), otrs norāda uz materijas jeb mērķu d a u d z ī b a s (Vielcheit) un trešais - tās pašas sistēmas v i s s u m a vaj t o t a l i t a t ē s (Allcheit) kā

I) Gr. z. M. d. S. 74 l. p.

I)
tegorijām.

Griba ir katrā ziņā laba, līdz ar to tās maksima, ja tā ir padarīta par vispārīgu likumu, nekad navar pate sev runāt preti. Sis princips tā tad ir tas augstākais likums: darbojies vienmēr pēc tās maksimas, kuras vispārību, kā likumu tu reizē vari vēlēties. Sis ir vienīgais noteikums, zem kura griba nevar nekad pate sev runāt preti un šāds imperatīvs ir kategorisks. Tā, kā gribas, kā vispārīga likuma derīgumam iespējamai darbībai ir analogija ar lietas esotības vispārīgo saistījumu pēc vispārīgiem likumiem, tad kategoriskais imperatīvs var tikt izteikts šādi: d a r b o j i e s
p ē c m a k s i m ā m, k u r a s p a š a s
r e i z ē, k ā v i s p ā r ī g i d a b a s l i -
k u m i p a r p r i e k š m e t i e m v a r
b ū t (Handle nach Maximen, die sich selbst zugleich als allgemeine Naturgesetze zum Gegenstande haben könne).
2)

I) Gr. z. M. d. S. 74 l. p.

2) " - " - " - " 75 l. p.

Runājot par saprātīgo būtni, kā mērķi pašu par sevi, Kants tālāk aizrāda, kā mērķis šeit nevis, kā realizējams (bewirkender), bet gan, kā patstāvīgs mērķis līdz ar to ir tik negatīvi domājams, t.i. kuram nekad nedrīkst darboties preti, nekad ne tik, kā līdzeklis, bet gan vienmēr reizē, kā mērķis katrā gribēšana^{I)} jācienī.

Ja labās gribas mērķis, kā realizējams būtu apzīmēts, tad griba būtu tik līdzeklis sai realizēšanai, tad tās vērtība būtu no kaut kā atkarīga, kas tai ir ārējs, tā nebūtu absolūta. No tāda atšķirošais patstāvīgais mērķis neizsaka neko citu, kā likumu, un proti tādu, kuram nekad nedrīkst darboties preti. Kā tas tā ir, to redzējām no tā: "cilvēce ir domājama, kā objektīvs mērķis, kurš, jo mums var būt mērķi, kādus vien gribam, kā likums, lai iztaisa subjektīvo mērķu augstāko ierobežojošo noteikumu."

Saprātīgo būtnu pasaule (mundus intelligibilis) kā mērķu valsts ir iespējama, proti: caur pašu perso-

- - - - -

I) Gr. z. M. d. S. 75 l. p.

nu, kā locekļu, likumdotību. Bet katrai saprātīgai būtnei vajaga tā darboties, itkā tā caur savu maksimu vienmēr būtu, kā likumdošs loceklis vispārīgajā mērķu valstī. Šās maksimas formālais princips būtu: darbojies tā, it kā tavai maksimai vajadzētu derēt par vispārīgu likumu. Mērķu valstība ir iespējama pēc analogijas ar dabas valstību, pirmā pēc maksimānt. i. sev pašas uzliktām regulām, bet pēdējā pēc likumiem ārēji piespiesti darbojošamies cēloņiem.^{I)}

Attiecībā par "mērķu valstību" varētu teikt. tā ir, kā Kants pats saka, praktiska ideja, lai, tas kas nav, caur mūsu darbību var būttun proti saskaņā ar šo ideju varētu realizēt. Nav jādomā, it kā kāda intrese būtu pie tās realizēšanas noteicošs pamats bet gan ideja pate, kā likums ir noteicošs pamats. Gribas virziens uz minēto mērķi satur tik vērtību, tādēļ, kā šis virziens ir no likuma priekšā rakstīts.

Tā tad mērķis paliek atkarīgs no likuma, ko Kants

I) Gr. z. M. d. S. 76 l. p.

uzsver, kā savas etikas pamatdomu, bet nevis likums noteikts no mērķa.

Ari attiecība starp realizējamo mērķi un gribu nav uzskatama tā, kā gribas tikumiskā vērtība atkārajās no lielāka vai mazāka panākuma, bet gan, kā griba uz šo mērķi virzās un caur to tā realizē savu vērtību. Vispār tikumiskā darbībā griba un mērķis nestāv viens otram preti, kā divkārtēji, kā mērķis un līdzeklis, bet gan, kā griba uz, ar likumu saskanošu, mērķi virzās, ir pašmērķis. Mērķi un līdzekļi šeit nevar reali šķirt, ja to grib domās darīt, tad jāpieņem, kā ar līdzekļa realizēšanu realizējās arī mērķis, jo apstākļi, cik daudz panākuma caur tikumisku gribas virzienu noteiktā darbībā ir parādīties, neko tas labas gribas iekšējai vērtībai nedod.

M o r a l i t a t e ir darbību attiecība

pret gribas autonomiju, tas ir uz iespējamu vispārīgu likumdotību, caur tās pašas maksimām. I) Darbība, kura var pastāvēt kopā ar gribas autonomiju,

I) Gr. z. M. d. S. 77 l. p.

ir a t ļ a u t a, bet kura ar to nesaskan, ir
n e a t ļ a u t a . Griba, kuras maksimas nepiecie-
šami ar autonomijas likumiem saskan -ir s v ē t a;
katrā ziņā laba griba. Kādas, ne katrā ziņā, labas
gribas atkarība no autonomijas principa ir s a i -
s t ī b a (Verbindlichkeit). Tas nevar tikt attie-
cināts uz svētu būtņi. Kādas darbības objektīvu
nepieciešamību no saistības, sauc par p i e n ā -
I)
k u m u.

No visa minētā redzam, kā cieņa pret personu
ir ne tādēļ, kā tā ir padota moraliskam likumam,
bet gan, cik tāluttā reizē ir likumdodoša un tik,
kā tāda tam pakārtota. Redzējām arī, kā ne bailes,
ne tieksmes, bet vienīgi cieņa pret likumu ir tā
dziņa, kura var dot darbībai moralisku vērtību.

Labā griba, kuras principam ir jābūt kate-
goriskam imperatīvam, saturēs tik gribēšanas
formu vispār un proti: kā autonomijūt. i. katras la-
bas gribas maksimas derīgums, sevi pašu par vispā-
rēju likumu padarīt, ir pats vienīgais likums, ko

I) Gr. z. M. d. S. 78 l. p.

katra saprātīgas būtnes griba sev uzliek, neliekot tās pamatā nekādu dziņu nedz intresi.^{I)}

Otrā daļā mēs redzējam, kā pienākuma jēdziens nav nekāds pieredzes jēdziens un tālāk, kā kategoriskais imperatīvs, kurš, kā pienākuma un līdz ar to arī katrā ziņā labas gribas princips, jau pirmā daļā tika apskatīts, kā a priori nolikums un no visiem empiriski pamatotiem (hipotētiskiem) imperatīviem stingri atšķirts. Tālāk redzējam arī, kā tā dažādie specialie formulējumi tika atrisināti un no tā atrisināta autonomijas doma, kā tāda pazīme, kura rada īsto tikumību, pie kam visi neīstie tikumības principi atrod savu cēloni gribas heteronomijā.

Ja kategoriskā imperatīva aprioritāte tika parādīta un tā saturs tuvāki apskatīts, tad tomēr paliek vēl atklāts jautājums, kā šāds sintētiski praktisks nolikums a priori ir iespējams? Uz šo jautājumu ir jāatbild šīs grāmatas trešai daļai. Abas pirmās daļas bij analītiskas. Tur tika

I) Gr. z. M. d. S. 84 l. p.

analizētās tikumības, proti: labās gribas, pienākuma jēdzieni, kas atrodās vispārīgā apziņā un kā ievērojamākā pazīme tika atklāts kategoriskais imperatīvs, īpaši gribas autonomija.

Kas tikumību netura tikai par iedomas ideju bez patiesības, tam vajadzēs arī tās, caur analīzi atrasto, principu pielaiest. Bet tas vēl nepierāda, kā tā nav tik murgojums. Lai to sasniegtu, tad ir jāpierāda, kā kategoriskais imperatīvs un ar to gribas autonomija ir patiesi un kā a priori princips katrā ziņā nepieciešams. Bet tas prasa tīrā praktiskā saprāta sintētisku pielietojumu.

Trešās nodaļas virsraksts skan:

U b e r g a n g v o n d e r M e t a -

p h y s i k d e r S i t t e n z u r

K r i t i k d e r r e i n e n

p r a k t i s c h e n V e r n u n f t .

Brīvības jēdziens ir atslēga gribas autonomijas

izskaidrojumam.

Sis nodaļas uzdevums būtu rādīt, kā kategoriskais imperatīvs nepieciešami derīgs katrai saprātīgai

būtnei, kā jēdziens: saprātīgas būtnes un kategoriskais imperatīvs (autonomija) nepieciešami saderās kopā. Šī nodaļa cenšas pierādīt kategoriskā imperatīvā nepieciešamu saistību ar katras saprātīgas būtnes gribu.

Sādi sintetiski nolikumi ir pierādāmi tik caur to, kā abi jēdzieni, kuru saistījums jāpierāda, caur kādu trešo, kur tie savukārt ir sastopami, tiek savā starpā saistīti. Un brīvības pozitīvais jēdziens ir tas, kas rada šo trešo.

Griba ir saprātīgo būtnu kauzalitātes veids un brīvība būtu tā šīs kauzalitātes īpašība, kā tā neatkarīgi, no tāi svešiem noteicošiem cēloņiem, var darboties, kamēr dabas nepieciešamība ir bezsaprāta būtnu kauzalitātes īpašība, kā tās caur svešu cēloņu iespaidu uz darbību var tikt noteiktas¹⁾

Bet pievestais brīvības izskaidrojums ir negatīvs un tādēļ neauglīgs, bet no tās izriet arī pozitīvs jēdziens, kurš ir auglīgāks un bagātāks. Kauzalitātes jēdziens nes sevī līdz likumību, pēc kuras tā darbojās. Ja griba būtu, kā dabas

I) Gr. z. M. d. S. 85 l. p.

būtne, no kaut kā cita uz darbību nepieciešami noteikta, tad ta būtu heteronomija, kurai līdzās brīvība nevar būt. Gribai uz darbību ir pašai sevi, bet likumīgi jānosaka. Un tas ir iespējams, ja tā darbojās pēc maksimām, kuras reizē ir derīgas, kā vispārīgš likums. Gribas brīvība nevar būt nekas cits, kā autonomijāt. i. gribas īpašība, būt pašai par likumu. ^{I)} Bet teikums: griba visās darbībās ir pate sev likums, apzīmē principu, darboties tik pēc tām maksimām, kuras pašas sevi, kā vispārīgu likumu var saturēt par priekšmetu. Un tā ir kategoriskā imperatīva formula un tikumības princips: tā tad brīva griba un griba padota tikumības likumiem ir viens un tas pats. ²⁾

Pieņemot gribas brīvību no tās seko tikumība kopā ar tās principu vienīgi caur jēdziena sadalījumu. ³⁾

Tā tad brīvības jēdziens izrādās, kā jau sākumā teikts par gribas autonomijas izskaidrojuma atslēgu. Jēdzienu: saprātīgas būtnes un autonomi-

I) Gr. z. M. d. S. 85 l. p.

2) " - " - " - " 86 l. p.

3) " - " - " - " 86 l. p.

jas meklētais sāistījums tiktu atrasts, ja brīvība tiktu pierādīta, kā visu saprātīgo būtņu īpašība.

Brīvība ir jāpieņem, kā visu saprātīgo būtņu gribas īpašība.

Kants to izskaidro sekoši: katra būtne, kura nevar citādi, kā vienīgi zem brīvības idejas, darboties, tieši tādēļ praktiskā ziņā ir patiesi brīva. t.i. tai der visi likumi, kuri ir nešķirami ar brīvību saistīti. Es apgalvoju, saka Kants tālāk, kā katrai saprātīgai būtnei, kurai ir griba, nepieciešami vajaga patapināt arī brīvības ideju, zem kuras tā vienīgi darbojās. Jo tik tādā būtnē domājam saprātu, kas ir praktisks t.i. kas to vada viņa gribēšanā un darbībā. Tad nevar domāt arī nevienu saprātu, kurš apzinīgi savos spriedumos no cita kaut kā vadītos, jo tad jau subjekts savus spriedumus nevarētu pierakstīt pats savam saprātam. Bet tas ir jāuzskata, kā praktisks saprāts, vaj arī, kā saprātīgas būtnes brīva griba. Vienīgi zem brīvības idejas

I) Gr. z. M. d. S. 87 l. p.

var būt saprātīgas būtnes griba, kā paša griba. ¹⁾

- Liekās, kā mēs atrastos kādā noslēpumainā burvju riņķī: mes pieņemam sevi, kā brīvus, lai domātu sevi, kā tikumiskam likumam padotus un mēs domājam tam sevi padotus, tādēļ, kā pierakstam sev brīvību.

Citiem vārdiem sakot, ar saprātīgas būtnes jēdzienu saistam brīvības ideju, lai no turienes atvasinātu, kā tam derīgu autonomijas principu, un autonomijas derīgumu saprātīgai būtnei apgalvojam, tādēļ, kā pieskaitam tām brīvību. ²⁾ Izeju rādīs šai nodaļā apskatītā starpība starp jūteklisko un prāta pasaulēm.

Visi priekšstatī, kuri rodās mūsos, bez mūsu patvaļas (kā ārējo un iekšējo jūteklju), ļauj mums priekšmetus tikai tādus pazīt, kā tie mūs aficē, pie kam tas, kas tie paši par sevi ir, paliek mums nezinams. Kas attiecās uz tāda veida priekšmetiem, tad tie mums var sniegt atziņu par parādībām, bet nevis par lietām, kā pašas par sevi. ³⁾

Ja nu šāda atšķirība ir ievērota, tad pats no

1) Gr. z. M. d. S. 87 l. p.

2) " - " - " - " 90 l. p.

3) " - " - " - " 90 l. p.

sevis seko, kā aiz parādībām vēl ir kaut kas cits, kas nav parādība, bet proti: lieta pate par sevi. Viss tas rada stingru atšķirību starp jūteklīgu pasauli un prāta pasauli, pie kam pirmā, ievērojot jūteklisko dažādību, dažādiem pasaules lūkotājiem var likties dažāda, pie kam otrā, kura stāv tās pamatā, vienmēr paliek viena un tā pate.^{I)}

Pateicoties atziņai, kuru cilvēks iegūst par sevi caur iekšējām sajūtām, tas nedrīkst censties pēc atziņas, kāds tas ir pats par sevi. Jo tad, tā kā tas pats sevi reizē nerada un iegūst savus jēdzienus nevis a priori, bet empiriski, tad ir dabīgi, kā sevi atzīstam tik caur iekšējiem jūteklīiem un tik kā parādību.²⁾

Cilvēks atrod sevī patiesu spēju, caur kuru tas atšķirās no visām pārējām lietām un pats no sevis, cik tālu tas caur priekšmetiem aficēts tieku un proti: tas ir s a p r ā t s . Saprāts zem ideju vārda rada tik tīru spontanitāti, kā tas par visu, ko jūtekliskā pieredze var dot, tālu pāri paceļās.

I) Gr. z. M. d. S. 90 l. p.

2) " - " - " - " 91 l. p.

Saprātīga būtne, ja tā kā fiziska būtne pieder jūtekļu pasaulei, arī, cik tālu tā ir i n t e l i - g e n c e, ne tik, kā jūtekļu pasaulei, bet gan, kā saprāta pasaulei piederоша uzskatama un līdz ar to arī, kā brīva no jūtekļu pasaules noteicošiem cēloņiem.^{I)}

Cilvēks, kā saprātīga un līdz ar to pie intelligiblās pasaules piederоша būtne, nevar savas gribas kauzalitāti domāt citādi, kā zem brīvības idejas, jo neatkarība no jūtekļu pasaules noteicošiem cēloņiem ir b r ī v ī b a. Ar brīvības ideju tā tad ir nešķirojami saistīts autonomijas jēdziens, kas arī reizē ir tikumības princips.⁻⁻⁻⁻⁻²⁾

Liekās, kā iepriekš minētais burvju riņķis būs atrisināts.

Mēs redzam, kā, ja mēs sevi, kā brīvus domājam, tad mēs uzskatam sevi, kā locekļus prāta pasaulē un atzīstam gribas autonomiju, bet ja mēs domājam sevi saistītus (verpflichtet), tad mēs uzskatam sevi,

I) Gr. z. M. d. S. 92 l. p.

2) " - " - " - " 93 l. p.

kā piederušus reizē jūteklū un prāta pasaulēm. I)

K ā k a t e g o r i s k a i s i m p e r a -

t i v s i r i e s p ē j a m s ?

Tā ir brīvības ideja, kura mani padara par inteligiblās pasaules locekli. Ja būtu tik kā prāta pasaules loceklis, tad visas manas darbības būtu ar tīrās gribas autonomijas principu pilnīgi saskaņā, bet ja būtu tik, kā jūteklū pasaules loceklis, tiktu pilnīgi tieksmju un kārību dabaslikumam padots, līdz ar to, kā ar dabas heteronomiju saskanīgs, uzskatams. (Pirmie dibinātos uz tikumības augstāko principu, otri - uz laimību). Bet tā kā prāta pasaule satur jūteklū pasaulēs pamatu un līdz ar to tās -----
likumu, tad skatoties no manas gribas (kura pieder -----
pie prāta pasaules), tā ir tieši likumdodoša (gesetzgebend) un arī tieši, kā tāda ir jādomā. Man, kā intelligencei, prāta pasaules likumi priekš sevis ir jāuzskata, kā imperatīvi un ar šiem principiem saskaņoša darbība, kā pienākums. 2)

I) Gr. z. M. d. S. 93 l. p.

2) " - " - " - " 94 l. p.

Kategoriskie imperatīvi ir iespējami caur to, kā brīvības ideja mani padara par prāta pasaules locekli. Ja es tikai tāds būtu, tad visas manas darbības būtu vienmēr saskanīgas ar gribas autonomiju, bet tā kā es sevi reizē uzskatu par jūteklu pasaules locekli, tad ir saskaņā jābūt. Kategoriskā jābūtība ir a priori sintetisks nolikums caur to, kā par manu, caur jūteklisko iekāri aficēto gribu, vēl tieši tās pašas, bet pie prāta pasaules piederošas, pašai par sevi, praktiskās gribas ideja, kā augstākais likums nāk klāt.¹⁾

Moraliskā jābūtība ir mūs pašu, kā inteliģiblās pasaules locekļu nepieciešama gribēšana (t.i. objektīvi pamatota) un tiek no tā tik tālu, kā jābūtība domāta, par cik tas sevi reizē arī, kā jūteklu pasaules locekli uzskata.²⁾

P a r v i s a s p r a t i s k ā s f i l
l o z o f i j a s ā r ē j ā m r o b e -
ž ā m .

Visi cilvēki domā sevi, pēc gribas, kā brīvus.

1) Gr. z. M. d. S. 94 l. p.

2) " - " - " - " 95 l. p.

Tādēļ arī rodas visi spriedumi par darbībām, kā tādām, kurām ir jānotiek, kaut arī tās nav notikušas. Tomēr šī brīvība nav pieredzes jēdziens un nevar arī tāds būt. Arī dabas nepieciešamības jēdziens tā nav. Brīvība ir tik saprāta ideja, kuras objektīvā realitāte pate par sevi ir apšaubama, jo tai nekad nevar tikt dots nekāds pieredzes piemērs, kā mēr daba ir prāta jēdziens, kas savu realitāti pierāda pie pieredzes piemēriem. I)
Visa tikumiskā darbība būtu neiespējama, ja mēs apmierinātos vienīgi ar to, kā uztvertu faktisko (Tatsache) savā kauzālā saistībā, jo tad izturētos vienīgi teoretiski arī pret mums pašiem.

Pretrūņa starp dabas nepieciešamības un brīvības jēdzieniem tiks izlīdzināta caur to, ja mēs ne vienā un tai pašā nozīmē (sajēgumā) sevi, kā brīvībai un dabas nepieciešamībai padotus domāsim. Pēdējais notiek tad, ja mēs sevi apzināties aficētos no jūtekliskiem iespaidiem (tieksmēm, iegribām). Tādā gadījumā mēs domā-

- - - - -

I) Gr. z. M. d. S. 96 l. p.

jam sevi, kā parādību, piederošus pie jūteklū pasaules. Bet pirmais gadījums var būt tad, ja mēs apzināmies savu saprātīgo autonomo darbību, tad mēs domājam sevi, kā piederošus prāta pasaulei, kā lietas pašas par sevi. Tā tad daba un brīvība bez kādām pretruņām vienā un tai pašā subjektā ir kopā domājamās. Un tiem jātiek kopā domātiem, ja tīrais saprāts, kā praktisks ir jāuzskata.^{I)}

Prāta pasaules jēdziens ir tik redzes vienkāršs (un līdz ar to arī brīvības), ko saprāts ārpus parādībām ir piespiests pieņemt, lai pats sevi domātu, kā praktisku, kā darbojošs faktoru, lai jābūtībai, idealam gādātu vietu līdzās un pāri īstenībai (Tatsächliche), kauzali nepieciešamāi norisai.²⁾

Tā kā izskaidrot varam tik to, kas notiek pēc dabas likumiem, tad nevaram arī izskaidrot, kā tīrais saprāts ir praktisks, vaj citiem vārdiem sakot, kā ir iespējama brīvība. Brīvība paliek tikai

- - - - -

I) Gr. z. M. d. S. 98 l. p.

2) " - " - " - " 100 l. p.

ideja, kurās objektīvā realitāte nekādā gadījumā, pēc dabas likumiem, līdz ar to arī ne caur kādu iespējamu pieredzi nav pierādama un kura tādēļ nekad nevar tikt sajēgta.^{I)}

Ievērojot izšķirību starplietām pašām par sevi un parādībām, starp inteligīblo pasauli un dabu, un atziņu, kā tā mūs būtnes daļa, ko apzīmējam par saprātu (inteligenci) un kurai padodam autonomiju un brīvību, pieder tik pirmajai (inteligīblai pasaulei), tam proti ir tā nozīme, mūs pārliecināt, kā mēs ne-nonākam ne kādā logiskā pretrunā, uzskatot brīvības ideju un līdz ar to autonomiju (un kategorisko imperatīvu), kā mums derīgus.

Tā tad uz jautājuma: kā kategoriskais imperatīvs iespējams? var tik daudz atbildēt, kā mēs rādām, kā kategoriskā j a b ū t ī b a un līdzī tai brīvība bez pretrunām blakus dabas nepieciešamībai var tikt domātas. Līdz ar to var tikai kategoriskā imperatīva logiskā un ne vis realā iespējamība tikt pierādīta.

Subjektīvā neiespējamība (līdz ar to kategoriskā imperatīva derīgums) i z s k a i d r o t

I) Gr. z. M. d. S. 100 l. p.

gribas brīvību ir līdzīga ar neiespējamību darīt saprotamu intresi, kād cilvēkam var būt attiecība pret moralisko likumu.¹⁾

Ari tādēļ nevaram sajēgt, kā kategoriskais imperatīvs ir iespējams, kā nav izskaidrojama tam, kā un kādēļ maksimas vispārība, kā likuma, līdz ar to tikumība mūs interesē, kā arī nav izskaidrojama tam, "kā tīrais saprāts praktisks varētu būt".³⁾ Cilvēka saprāts rast tam izskaidrojumu ir bezspēcīgs. Un ja tas būtu iespējami, tad tas būtu izskaidrojams katrā zinā tik praktiskā nolūkā, jo šeit būtu nolūks rādīt, kā saprāts, proti kategoriskais imperatīvs, kā saprāta likums praktiski darbojās, vaj arī, kā Kants saka, "kā tas patikas vaj labpatikas jūtu pie pienākuma pildīšanas iespaidot varētu (einzufliessen)".⁴⁾ Kādēļ arī praktiskā ceļā ir neiespējami kategorisko imperatīvu izprast, ir viegli saprotami.

I) Gr. z. M. d. S. 101 l. p.

2) " - " - " - " 102 l. p.

3) " - " - " - " 103 l. p.

4) " - " - " - " 102 L $\frac{1}{2}$ P $\frac{1}{2}$

Kategoriskais imperatīvs ir nepieciešams (unbedingt) praktisks likums, tas satur abzolūtu nepieciešamību, Pavēli padarīt saprotamu varētu tikai tad, ja izvirzām arī cenšanos pēc kāda mērķa un ja pavēle prasītu piemērotu (geeignete) līdzekļu lietošanu. Ja mēs kategoriskā imperatīva pamatā gribētu likt kādu intresi, kā noteikumu, tad tas vairs nebūtu kategoriskais bet gan hipotētiskais imperatīvs.¹⁾

Kants šo savu darbu var arī pibnīgu tiesību noslēgt ar teikumu : " un tā mēs nesajēdzam (begreifen) moraliskā imperatīva praktiski nepieciešamo (unbedingte) nepieciešamību (Notwendigkeit), bet mēs sajēdzam taču tā nesajēdzamību (Unbegreiflichkeit), kas arī ir viss, ko taisnīgi no filozofijas, kas tiecās principos līdz cilvēka saprāta robežām, var prasīt.²⁾

I) Messer, Kant 95 l. p.

2) Gr. z. M. d. S. 106 l. p.

Nobeidzot savu apskatu par Kanta etiku, jā-
saka, kā arī šai genialā domātāja etikas mācībā ir
sastopami varbūt arī daži trūkumi.

Vispirms runājot par Kanta pienākumu mācību
var teikt, kā tas apskata gan individa pienākumus
pret individu, bet nemin par sociāliem pienākumiem.

Kanta pienākumu mācībā uzstādītie pienākumi
pa lielākai daļai negatīvi - aizliegumi, no kuriem
ne vienmēr izriet pozitīvas tikumiskas darbības
priekšraksts. Simmels savā darbā " Kant " izsakās
pat; kā: " visi piemēri, kurus Kants pieved, seko
formulai : " tev nebūs ", bet tikumiski nepiecieša-
mā izvēlei no šādi noteiktā tikumiski iespējamā šis
princips nedod ne mazākā norādījuma." I)

Par Kanta morāles principa formālo raksturu
Messers izsakās : " ja arī kategoriskā imperatīva
formula, pate par sevi nedod nekādu konkrētu pro-
priekšrakstu, tomēr rada vērtīgu zinātnisku abstrakci-
ju. Ja izteicienu " saturs " grib paturēt arī šeit,
tad būtu jāsaka, kā arī formālais kategoriskais im-

I) Simmel, Kant, 150 l. p.

peratīvs, katrā ziņā ietver sevī saturu, tik ne
konkretu, bet gan tīri abstraktu.¹⁾

Kategoriskais imperatīvs attiecās tik uz ti-
kumības objektīvo pusi, tas dod norādījumu (Anlei-
tung) atrast objektīvus pareizus rīcības veidus,
resp. maksimas.²⁾

Bet jāņem vērā tas, kā tagadējo cilvēku no
Kanta etikas radīšanas laika šķir vairāk kā simts
gadi un tādēļ var pielaist, kā Kanta konkrētie pie-
nākumi, lai gan viņš pats tos uzskata par pilnī-
gi neatkarīgiem no katras pieredzes, tomēr var
neatbilst vienmēr attīstošās un moralisko attiecī-
bu ziņā pārveidojušās dzīves prasībām.

Sopenhauers saka (pievests prof. Zālītes gr.):
"slava, kuru Kanta etika ieguva, ir pateicoties
tās moraliskai tīrībai un viņu rezultātu cēlumam,
un Kanta lielākais nopelns viņa etika ir, kā tas
to ir iztīrījis no eudaimonisma.³⁾

Ja arī Kanta pienākumu mācība pilnīgi neatbilstu

1) Messer, " Kants Ethik" 192 1. p.

2) " - " - " - " - " - " 192 1. p.

3) Dr. philos. P. Salits. D. u, K. d. K. L. v. d. W. 3 1. p.

tagādnes prasībām, tad tomēr viņa a p r i o r a i s
f o r m ā l a i s m o r a l i s k a i s l i -
k u m s nekad nevar novecoties. Kategorisko imperati
imperativu, šo tīri formālo principu, pareizi izlieto-
jot varēsīm attiecināt uz visindividualākiem ga-
dījumiem un tas mums vienmēr varēs noderēt par mora-
liskas darbības mērauklu.

Prof. Zālīte saka: " caur savu kategorisko
imperativu, resp. formālo principu, Kants ir cilvē-
cei atstājis neaizmirstamu dārgumu.¹⁾

Tā pat arī Kanta pienākuma idejai, kuru tas ir
parādījis visā cēlumā, būs vienmēr mirdzēt, kā
tīram kalna kristalam.

Nobeidzot gribās teikt, lai pienākuma apziņa
katrā cilvēkā pret sevi pašu, pret līdzcilvēkiem
un valsti dziļi iesāpotos katraisirdī.

I) Dr. philos. P. Salits. D. u. K. d. K. L. v. d. W. 156. l. p.

Lietotās literatūras saraksts.

1) Kritik der praktischen Vernunft, von Imm.Kant.

Herausg. v. Dr. K. Kehrbach.

Verl. v. Ph. Reclam jun. Leipzig.

2) Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Imm.Kant.

Herausg. v. Th. Fritzsche. Verl.

v. Ph. Reclam jun. Leipzig.

3) Darstellung und Kritik der Kantischen Lehre von
der Willensfreiheit mit einem geschichtlichen
Rückblick auf das Freiheitsproblem. v. Dr. philos.
P. Salits.

Rostock. Druck von Adlers

Erben. 1898.

4) Kants Ethik. von Dr. August Messer.

Leipzig. Verlag von Veit

& Comp. 1904.

5) Kant von Georg Simmel. Fünfte Auflage.

München und Leipzig. Verlag

von Duncker & Humboldt.

1921.

6) Kant und die Epigonen, von Otto Liebman.

Besorgv. B. Bauch, Verl.

Reuther-Richard. Berlin

1912.

Sāsinājumi.

"Kritik der praktischen Vernunft" - "Kr.d.pr.V."

"Grundlegung zur Methaphysik der Sitten" - "Gr.z.
M.d.S."

"Darstellung und Kritik der Kantischen Lehre von
der Willensfreiheit" - "D.u.K.d.K.L.v.d.W."

"Kant und die Epigonen" - "K u.d.Ep."